

Forfatter: Kierkegaard, Søren

Titel: Journalen BB

Citation: Kierkegaard, Søren: "Journalen BB", i Kierkegaard, Søren: *Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. 17*, udg. af Niels Jørgen Cappelørn; Joakim Garff; Jette Knudsen; Johnny Kondrup; Alastair McKinnon, Søren Kierkegaard Forskningscenteret 2000 , s. 86. Onlineudgave fra Søren Kierkegaards Skrifter: <https://tekster.kb.dk/text/sks-bb-txt-shoot-id7ca675ee-044c-4333-9584-d7cbb20487b4.pdf> (tilgået 25. april 2024)

Anvendt udgave: Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. 17

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. [Læs CC0-erklæringen](#)

BB:1

Forelæsninger af Molbech. 2^d Deel. Kbh. 1832.

p. 15. »At indskrænke den elegiske Digtning Grændser alene til Kjærlighedsforholdet, mene vi derfor, at være ligesaa urigtigt som at antage, at det alene var den ulykkelige Kjærlighed, hvis Klagelyd skulde høres i Elegien ..... I Følelsens hemmelige Dyb ligge Glædens og Sorgens Strænge hinanden saa nær, at de sidste kun altfor let gjenklinge, idet de første røres. Digteren kan midt i sin lykkelige Elskovs Himmel fornemme Ahnelsen om den jordiske Glædes forfængelige Natur, ell. han kan midt i Besiddelsens Lyksalighed føle Virkningen af en lønlig Frygt for at tabe den. –

p. 91. Naar vi gjenemløbe det hele Forraad af lyriske Digte, som nu i hans Værker (Baggesens) ligge samlede for os, da ville vi finde: at den allerstørste Deel, saavel ved deres Gjenstand som i Udførelsen dreie sig om ganske subjective Forhold, hvori atter deels mere ell. mindre flygtige erotiske Stemninger spille Hovedrollen; deels det elegante og vittige Galanterie – ell. hiint den moderne Tids i lette Former uddannede Forhold til det andet Kjønn, som er en paa Livets Overflade spillende Levning af Middelalderens Ridderaand; et Slags halv ironisk Spøgen med de Situationer, hvori Tilbøiligheden kan prøve, hvorvidt den i dette Tilfælde tør gaae, uden at blive alvorlig, uden at overskride Grændsen, hvor den yttres sig som Lidenskab.« –

[a] p. 84. Kommer Forfatteren en passant til at tale om Hymnen i den gl. græske og romerskeK;, og citerer i den Anledning Herder Briefe zur Beförd: der Humanität 7te *Samml: S: 21 fl.* Preisschrift uber die Wirk: der Dichtkunst. *Samtliche Wercke zur sch: Lit: IX S. 419 fl.*« For mig kunde det Hele maaskee have Interesse, maa eftersees. –

Til Oplysning af Begrebet af det »Romantiske« findes i den 21de Forelæs: et og Andet dog ikke Nyt. p. 181 »da nu dette (den herskende Drift til at drage det Evige og Uendelige, det hvis Maal og Skranker ingen jordisk Flugt kan naae, ned i Phænomenernes Verden.) selv for den mægtigste Phantasie, den dybeste Fornuft og den meest brændende Kjærligheds Begeistring, dog evig bliver uopnaaeligt: saa maa det, vi kalde det Romantiske, det evigt Higende, det Længselsfulde, den uendelige den savnende Salighed i Følelsen, det Ahnende og Overjordiske i Phantasien (Grundvolden ogsaa for det Eventyrliges hele Verden) det Mystiske og Dybe i Tanken, der ligesom paa eengang søger at identificere sig med Følelsen og Phantasien – dette, siger jeg, maa tjene til at udfylde den brede Kløft mell. Idee og Væsen, imellem det Evige, det Guddl:, det Overnaturlige, som menneskelig Stræben søger at optage i sig, ell. at binde i Konstens forskjellige Skikkelser ell. Form-Riger, og disse Skikkelser selv. Det er saaledes hverken det sentimentale, ell. det ridderlige, det eventyrlige Element, som udgjør det væsentlige ell. nødvendige Grundstof for det Romantiske – det er snarere det Uendelige, den af sandselige Skranker ubundne Frihed i Phantasien Virken, i Anskuelsen af det Ideelle, i Følelsens Fylde og Dybde, i Tænkningens mod Ideer rettede Kraft, hvori vi maae søge hiin

Grundbetingelse for det Romantiske og da tillige for en stor og betydende Deel af den nyere Tids Konst. Det R.; siger Jean Paul, er det Skjønne uden Begrænsning, ell. det skjønne Uendelige ligesom der gives et sublimt Uendeligt.« Jean P.ligner det Romantiske med en Egn's Belysning af Maaneskinnet, ell. med Tonebølgerne i Efterlyden af en Klokkes Ringen af en anslaaet Stræng – en bævende Lyd, der ligesom svømmer bort i fjernere og fjernere Afstand, og endelig taber sig i os selv, og endnu lyder i vort Indre, skjøndt det udenfor os er stille. – fremdeles »er al Digtning et Slags Sandsigerkonst, saa er den romantiske Digtning en Ahnelse af et større Tilkommende.« Man har derfor kaldt det Romantiske Ahnelsens Poesie. – – Men betragte vi nu særskilt de forskjellige Konster i deres Heelhed med Hensyn til deres Slægtskab til det Romantiske ell. til den Egenskab at modtage Charakteren af det aandeligt Ubegrænsede; saa ville vi finde, at de i Graden af dette Slægtskab fremtræde i en Orden, hvori Tonekonsten, der overgaaer enhver anden Konst i at gjøre det Uendelige, Uudtømmelige, Uudgrundelige i Sjælen, men her kun gjenem Følelsen, umidd: anskueligt, indtager den første Plads; dernæst Digterkonst; Malerkonst; Plastik ..... Musikken som den meest romantiske af alle skjønne Konster er tillige den nyeste af alle; ja vi kunne sige, at den egl. musicalske Composition, Opdagelsen af Harmoniens Theorie og practiske Anvendelse i Musikken, aldeles tilhører vor Tid (det nyere Malerie udmærker sig ved Kjendskab til det Lysdunkle, og det fuldstændige Colorit) – derimod tilhører netop Plastiken den gl. Tid. – p. 189. Her kan det være fornødent først at møde den Erindring, at det R. i dets Almdl. ei er nogen udelukkende Eiendom for det christ. Europa; der gives i den orientalske, (indiske), nordiske, celtiske, Mythologie meget rom: Stof. – p. 198. En anden Bemærkning, som vi her tilføie hiin, (at en med det Antike nær beslægtet Digteraand endog kan tilhøre vor moderne Tid) er denne: at det R., hvilket vi modsætte det Antike, ingenlunde maa forvexles med en udelukkende aandelig ell. mystisk religieus Stræben efter Forening med det Høiere, Oversandselige. Det rom: har nemlig foruden dets ideelle Grundvæsen ell. Grundkraft, der meddeler det en overveiende aandelig, phantasierig, følelsesfuld Charakter, en mod Sandseverdenen henvendt Side, hvorved det bliver i Stand til at udvikle og fremstille dets eiendl: Konstverden. Denne Anvendelse af det rom: Stof skeer poetisk paa meget forskjellige Maader; men overhovedet kunne de siges at have den Egenskab tilfælles, at derved søges og fremstilles en Skjønhed i det Mangfoldige en Forbindelse af dettes meest brogede, underfulde, eventyrlige og phantastiske Skikkelser og Billeder til et for den modtagende Indbildningskraft og beskuende Konstsands fatteligt Heelt. Denne Mangfoldighed, som et herskende Træk i det romantiske Konstskjønne, synes ligesaa eiendommelig for dette, som det Stores, det Sublimes Enkelthed, Eenhed og Simplicitet er karakteristisk for den antike Konst. Men under meget forskjellige Yttringer finde vi den romantiske Mangfoldighed i den nyere Tids Digtværker. Saaledes f:Ex: fremtræder den i Middelalderen for det meste kun som rige Materialier, ell. ufuldendte Elementer til poetiske Konstværker, hvori mangan Gang den herligste, den ædelste og

meest livfulde Aand; den reneste religiøse Tro, den meest glødende Følelse rører sig; uden at den af Mangel paa Dannelse og Konstfærdighed har formaaet at forme og behandle det overordentlig rige poetiske Stof, som den har været istand til at tilegne sig. Middelalderens Poesie, der overhovedet har en fremherskende episk Charakter, er saaledes uhyre indholdsrig, men tidt ikke mindre formløs. – En anden, sildigere Yttring af det Romantiske i Poesien, var mindre ægte og mindre ophøiet end hiin, hvor Aanden dvæler i det Vidunderliges Mysterier og i en levende Tro paa det Hellige og Oversandselige; men holdt sig nærmere til Sandseverdenen og til Hverdagslivet og kaldte det Underfulde fra Troens og Ahnelsens religiøse Sphære ned paa en lavere, mere broget og phantastisk Skueplads, hvor det udsvævende Eventyrlige, Tryllerie, Magie og Hexekonster drive deres Spil; hvor Feer, Gnomer, Alfer og en Mængde andre overnaturlige Væsener og dunkle Magter gribe ind i Msk. Skjæbne og i Begivenhedernes Gang.

24. Martz. 1836.

BB:2

Die Poesie der Troubadours nach gedruckten und handschriftlichen Werken derselben dargestellt v. Friedrich Diez. Zwickau 1826.

Erster Abschnitt. Geist und Schicksale der Poesie. Ursprung. »Folkepoesien er overalt den ældste; den virker mægtigst i de Tider, hvor Troen paa det Vidunderlige, Tilbøiligheden til det Eventyrlige forener sig med Sandselighed og Munterhed. Der udvikler sig da en egen Classe, reisende Sangere, der med musicalsk Accompagnement foredrage gl. og nye Sange og Fortællinger. Saaledes var det i Middelalderen før og efter Troubadourerne som under samme. Men Folkepoesien var den hele Nations uden Forskjel i Stand, lige forstaaelig for Alle.

Historieskriverne skjende fra det 8te Aarh: meget paa disse letfærdige Landstrygere, som de benævne med Navnene: jocularos, ministras, ell. ministelli, scurræ, mimi. Fornemlig fandt de gunstig Modtagelse i de sydlige Kyststrækninger af Frankrig; hvilket man kan see af samtidige Skribenter. Men i Tidens Løb udviklede sig Riddervæsenet, dette maatte ogsaa have Indflydelse paa Poesien. Fornemlig igjen i det sydlige Frankrig. Kort efter Korstogenes Begyndelse var Ridderstanden der udviklet, og til samme Tid finde vi ogsaa Kunstpoesien i Peire Rogiers Digte. Aar 1140 betegner EPOCHEN; om man end kan eftervise tidligere Spor. – Fra hvilken Stand udgik denne Kunstpoesie? »Offenbar gaben die Edlen den Anlaß zu derselben, nicht allein mittelbar, insofern es der Geist der

[a] af Litteratur herhen hørende anføres i Fortalen, foruden en Mængde mindre betydelige: Raynouard» *Choix des poésies originales des Troubadours* à Paris 1816-21. VI B.«; Adrian (Prof: i Giesen) »*Grundzüge zu einer provenzalischen Gramatik* 1825. *Observations sur la langue et la littérature provençales* v. A.W. v. Schlegel; Rochegude (fordum Contraadmiral) *Parnasse occitanien, ou choix des poésies originales des Troubadours*, hvortil slutter sig *Essai d'un glossaire occitanien a Toulouse* 1819. –

[b] *Leben und Werke der Trobadours*, ein Beitrag zur nahern Kenntniß des Mittelalters v. Friedrich Diez. Zwickau 1829.

höheren Gesellschaft war, der diese Poesie hervorgebracht hat, sondern auch unmittelbar durch das Anschlagen der ersten Accorde. Dieß wird durch die Geschichte bestätigt, denn die beiden ältesten Kunstdichter, der Graf v. Poitiers und sein Zeitgenosse und Freund der Vizgraf Ebles v. Ventadour gehören in diese Reihe. Allein die Dienstleute der Edlen, welche an den Höfen derselben lebten, bemachtigten sich bald dieser neuen Art des Dichtens, und sangen das Lob ihrer Gebieter und Gebieterinnen, indem sie so ein Mittel gefunden hatten, in der Gunst derselben zu steigen, und diese sind es, welche diese Poesie zu einer Kunst, so wie zu einem Mittel des Erwerbes ausgebildet haben. Der Zeit nach erscheinen sie unmittelbar auf Guillem; theils bestanden sie aus dienenden Rittern; theils gehörten sie einer niedern Ordnung der Gesellschaft an, wie Bernart v. Ventadour, der wichtigste der älteren Hofdichter. – p. 25. poetische Gesellschaften. Existerede saadanne? Nei! men vel anstilledes der ogsaa et Slags Vedekamp i Digt. »Unter die förmlichen poetischen Gesellschaften würden auch jene eingebildeten Frauenvereine gehören, die sich mit Beurtheilung gewisser in den Tenzonen erörterter Streitsätze über Liebesgegenstände beschäftigt haben sollen, gewöhnlich Minnehöfe genannt. Die ganze Behauptung stützt sich auf Nostradamus Geschichte der Troubadours ..... Diesen eingebildeten Minnehöfen wird noch eine zweite Wirksamkeit eingeräumt, Schlichtung von Liebeshändeln ..... Der stärkste Grund [gegen] das Dasein der poetischen Academien und Minnehöfe liegt immer darin, daß derselben nirgends erwähnt wird; Nordfrankreich besaß dergleichen Anstalten, und die Poesie hat sie nicht mit Stillschweigen übergegangen. – p. 30 Begriff von Troubadour und Jongleur. Nogle have villet adskille saaledes Troubadours ere fornemme Digtere, Jongleurs ere deres Tjenere. Han mener: Jongl. ere alle dem der gjøre Poesie ell. Musik til Erhverv. Trobad. kaldte man alle dem, der beskjæftigede sig med Kunstpoesie, ligegyldigt af hvilken Stand de vare om de gjorde det for at erhverve, ell. af egen Lyst. I den Classe af Trob:, der levede ved Hofferne (Hofpoeter) ligger Grunden til Kunstpoesien. En Deel af samme var af den lavere Adel som: Guillem v. Cabestaing, Pons v. Capdueil, Peurol, Rambaut v. Vaqueiras Peire Cardinal o: a: i Almdl: fattige Riddersønner, der grebe til det for at ernære sig. En anden Deel af Hofdigtere hørte til [den] dengang allerede i Sydfrankrig agtede Borgerstand som: Folquet von Marseille etc. andre vare af endnu simplere Stand. Mærkeligt nok er det ogsaa, at Geistlige sluttede sig til disse Elskovssangere. Vel blev det dem forbudt; men enkelte som Peire Rogier ombyttede deres geistlige Embede med at være Sanger, Gaubert von Puicibot løb af den Grund fra Klostret, saa tiltrækkende var det frie Digter-Liv; – p. 35. Kunstbereich der Troubadours Trob:d: i: Erfinder (provençalisch trobaire, acc. trobador) bedeutet recht eigentlich einen Kunstdichter, im Gegensatz, wie es scheint, zum Volkdichter ... Es bezieht sich lediglich auf die Form, insofern sie kunstmäßig ausgebildet ist d:h: auf die Form des strophischen oder musikalischen Gedichtes. Es ist mehr als warscheinlich, daß man unter Troubadour keinen andern als den lyrischen Dichter verstand. Der Roman und Novelle fehlte der

vornehme Charakter des Liedes; ihr einfacherer Styl, so wie die kunstlose Form derselben erinnerten zu sehr an die Volkspoesie, als daß diese Gattung für eine ebenbürtige Schwester der lyrischen hätte gelten können. Derfor klagede Troub: over, at man ved Hofferne interesserede sig for Novelle og Roman. Troub: søgte overhovedet at gjøre Formen ved Versene gjeldende, omtalte som en Kunst (art de trobar) .. De fleste Troub: fornemlig Hofdigterne forstod sig og paa Sang og Spil, de som ikke gjorde det, førte en tjenende Jongleur med sig. Mange satte selv Musik til deres Sange, hvilket de da bemærkede i Begyndelsen ell. Slutningen af Digtet. Ogsaa den Færdighed at kunne forelæse Fortællinger satte man Priis paa. Sjelden kunne de skrive, deraf blev at digte kaldet at dictere, et Digt Dictat. – p. 40 Kunstbereich der Jongleurs. Das Wort J: (prov: joglar) kommt von jocus mittellateinisch Spiel d:h: Musik, und bedeutet also einen Spielmann oder Musiker. Jongleurernes Forretning bestod i at udøve Tonekunsten. (Antallet af Instrumenter var betydeligt fornemlig Viole, Harpe og Cithar f: u: a.). De ledsagede de i Musik ukyndige Hofdigtere paa deres Vandringer for at understøtte dem med Sang og Spil. Enhver Digter, hvis Stilling tillod ham det, havde een ell. flere Spillemand i sin Tjeneste. Foruden Trobadourernes Sange pleiede J. ogsaa at foredrage Fortællinger. Den, som forstod sig paa den Kunst at fortælle, gav man ogsaa Tilnavnet: Comtaire. Navnet Efterligner, Contrafazedor, som man ogsaa tillagde ham lader formode, at ogsaa mimiske und Possenspiele hørte til med, allerede hos latinske Skribenter fra den Tid heed de mimi. Endelig maatte en fuldk: Spillemand ogsaa forstaae »die Künste des Seiltänzers und Gauklers verstehen. Er tanzte, überschlug sich, sprang durch Reife, fing kleine Äpfel mit zwei Messern auf, ahmte den Gesang der Vögel nach, ließ Hunde und Affen ihre Kunststücke machen, lief und sprang auf einem hoch gespannten Seil, und spielte überhaupt den Lusti[g]macher. – p. 46. poetische Unterhaltung. Hofferne og de Adelige Borge vare Tilholdssteder for Trobad., stor Gjestfrihed. Den Tid, som ikke anvendtes til Jagt, offredes gjerne til selskabelige Glæder, og her fik Digtere og Musici Leilighed til at vise sig. Til Digtekonstens Spøg og Alvor knyttede sig ogsaa meget bereiste Ridderes eventyrlige Fortællinger. Damerne toge naturligviis levende Deel heri, og derfor udmærkede Hofdigterne sig gjerne ved en fiin og behagelig Opførsel (cortesia og mesura), uden hvilken end ikke det afgjorteste Talent kunde skaffe sig Indgang; Lohn und Ehre der Sanger; Gönner der Poesie. Blandt dem anføres en heel Deel, fornemlig Grever af Provence og dem af Toulouse (Raimond IV, V, VI, VII.) o:s:v:.. – p. 62. Verfall und Untergang der Poesie. Den kan man omtrent henføre til 1250-90. Hofpoesien var en Virkning af den gl. og ægte Ridderaand, der udmærker sig ved hiin ideale og poetiske Retning, som det 12te Aarh. fremstiller. Denne Poesies Undergang laae i den prosaiske Retning, Ridderaanden tog, idet, istedetfor den ædleste Opoffrelse, traadte den største Egoisme. Grunden til denne Forandring laae udentvivl i Adelen Forarmelse. Dette seer man ogsaa af Sangerne selv, der klage over Adelsmændene; i saa Hens: anføres Exmpl. p. 66-69. – p 69 Zeitraüme der Poesie. 1090-1140; 1140-1250; 1250-1290. Mærkelige ere visse Træk, som sætte dens Aand til forskjellige Tider i Lys.

Metriske Vanskeligheder har den yndet siden dens første Fremtræden. Iblandt disse har »das schwere Reim« gjort Epoche. Arnaut Daniel bragt det paa sit Høieste .. Fra Midten af det 13 Aarh: knyttede sig dertil: die dunkle Rede,« som en Deel Trob: udentvivil af den Grund grebe til for at sonde sig fra Digterhaaben. Dog havde begge Dele ogsaa mødt Modstand af Samtidige. Endelig maa det erindres, at nogle Digtere af det sidste Tidsrum, stræbte efter »dem erhabenen und gelerhten Dichten«. »Wenn schon Guiraut v. Borneil von großen Angelegenheiten, von den Zeiten und Jahren als Gegenstände des Gesanges redet, so ist dieß als ein nicht unbedeutender Fingerzeig zu nehmen. Allein Guiraut Riquier offenbart dies Streben am sichtbarsten, indem er an mehreren Stellen jene höhere Dichtkunst erwähnt ... Für die Dichter dieser Classe verlangt er den Ehrennamen Doctoren der Poesie.

p. 75. Guiraut Riquier über die Hofpoesie. Dette Værk, som har til Overskrift: *Bittschreiben Guiraut Riquier an den König v. Castilien* (Alfons X des Dichters Gönner) in Betreff des Namens Jongleur. 1275.« indeholder vigtige Oplysninger. Han andrager paa at der ved en ny Benævnelse maa distingueres mell. disse omstreifende simplere Taskenspillere o: s:v:, og det maa forbydes dem at kaldes Jongleurs. Kongen befalder at kalde dem Bouffons, »som det er Tilfældet i Lombardiet;« og der blev fastsat en Distinction mell. Jongleur, Troubadour og Doctor i Poesien, saaledes som ovenfor er udviklet: »Jongl: vare de, som spillede Instrumenter, fortalte Noveller, foredrog andres Vers og Canzoner; Troub: vare de, som besad Færdighed i at udfinde Vers und Liedweisen; Doct. i P: vare de fortrinligste Troub:.. disse viste ved deres skjønne Viisdom Veien til Ære, Godhed og Pligt, de udvikle i Vers og Canzoner, hvorledes ædle Hoffer og store Gjerninger bør være beskaffne.«

Form.VersDie Trobadours nennen ihn môt d: h: Wort, wahrscheinlich aus der Volkspoesie entlehnt, weil hier jeder Vers etwas ganzes sagt; der Ausdruck Vers hat bei ihnen ein andere Bedeutung. Der provenzalische, so wie überhaupt der Vers der romanischen Sprachen unterscheidet sich wesentlich von dem lateinischen der höhern Poesie. Wenn der lateinische Versbau sich auf das Gesetz der Quantität^c oder Sylbenmessung gründet, so bestimmt dagegen den romanischen der Accent, der an der romanischen Sprachbildung einen merkwürdigen Antheil nimmt; von einer Messung der Sylben und von Versfüßen kann die Rede nicht mehr sein. – Strophe. (cobla). In dem Bau der Strophe zeigt sich die Kunstpoesie in ihrer wahren Bedeutung und ihrem vollsten Glanze. Die formellen Charakterzeichen der Volkspoesie bestehen darin, daß sie stets zwei oder mehr gleichartige Verse u[n]unterbrochen zusammenreimt, und dann daß sie mit dem Verse den Gedanken oder ein Glied desselben schließt. Die Kunstdichter verwarfen diese in dem Geiste hoher Einfachheit gegründete Regel, indem sie auch ungleiche Verse und Reime ineinander ketteten und erstere nach Wohlgefallen durch den Sinn verbanden. Dieß ist überall der gebildeteren Poesie eigentümlich, und wie nahe liegend uns dieß Verfahren auch

c cfr. Zumpts Gramatik, sjette Udgave. 1828. § 811: »Die metrische Betonung oder der ictus, welche diejenige Sylbe erhält, die nach dem Rythmus unter die Arsis fällt, ist in den beiden alten Sprachen ganz unabhängig von dem Wortaccente« o:s:v

[d] cfr. Schlegel sämtliche Werke 2^d B: p. 264-67.

scheinen mag, so ist es doch als eine bedeutende Neuerung zu betrachten. Men Formerne for Stropherne ere ikke som i Petrarca^s Sangbog ell. den spanske Cancionero foreskrevne, tvertimod finder i deres Bygning den største Mangfoldighed Sted. Dette er ogsaa en eiendommelig Side ved den provenz: Poesie, og hvad den her har præsteret, skyldes aldeles den selv, da den classiske Litt: næsten ganske var den ubekjendt og Kirkesangen kun havde nogle enkelte aldeles simple Former. Imidlertid har da hell. ikke ethvert Digt en ny Strophedannelse, enkelte Former vare yndede. – Reim. (rima) Troub. distinguerede mell. mandlige og quindlige Rim, og ia[g]ttog denne Regel i Praxis. Kun en bogstavelig Overeensstemmelse i Rimstavelserne danner et Riim, urene Riim forekomme meget sjeldent. Anvendelsen af Rimet strækker sig til enhver Digteart, og er Betingelse for den digteriske Fremstilling, en eneste Undtagelse er Sextinen. »Überhaupt ist die Bestimmung des Reimes sehr ausgedehnt. Er dient nicht allein einzelne Versen zu verketten, wobei er auch in der Mitte des Verses erschienen darf, sondern selbst die Strophen unter sich zu verbinden, so daß die Reime der ersten Strophe in allen übrigen wieder erscheinen, und das ganze Lied also ein System von Reimen darstellt; dieß letztere ist einer jener Charakterzüge, deren die Poesie der Troubad. so viele aufzuweisen hat. Es treten hierbei manche Fälle ein. Selten ist der, daß die Reime nicht in derselben sondern erst in der folgenden Strophen gebunden werden, gewöhnlich umschlingen sie sich alle oder zum Theil schon in derselben Strophe, endlich wechselt zuweilen die Ordnung derselben in den Strophen nach einer gewissen Regel. Das System der durchgreifenden Reime ist indessen nicht unbedingt herrschender Grundsatz. Es giebt Lieder, worin mit jeder Strophe andre Reime erscheinen, wie dieß in der neueren Poesie stattfindet; allein diese Form ist wenig gebraucht worden .... Manche Lieder befolgen ein ganz eigenes Gesetz des Reims; in jeder Strophe, die erste ausgenommen, wird ein Theil der Reime durch neue abgelöst; dieses Spiel muß mit Geschick behandelt werden, wenn die Ordnung der Reime in den Strophen, so wie das Geschlecht derselben in den Versen nicht verkehrt werden soll. Nicht ungewöhnlich ist der Fall, daß je zwei Strophen durch ihre Reime verbunden werden, doch schlingen sich auch zuweilen hier einzelne Reime durch sämtliche Strophen und knüpfen sie zusammen. Eine andere Verknüpfung der Strophen wird dadurch erreicht, daß man entweder das letzte Wort oder gar den letzten Vers jeder Strophe am Anfang der folgenden wiederholt.« Exempler paa Spil med Rim og Bogstaver forekomme ogsaa, stammende fra Klosterpoesien, dog sjeldnere, der anføres en Deel hos Diez. – Gattungsnamen der Gedichte. Forskjellen mell. Vers (vêrs) og Canzone (cansôs ell. chansos) blev ikke synderlig overholdt, dog anføres den hos Diez. Modsætningen til Canzone danner Sirventes (sirventês ogsaa sirventesce, sirventesca) »worunter man ein Lob- oder Rügeliied im öffentlichen oder eignen Sachen, jedoch mit Ausschluß der Liebesangelegenheiten, verstand«. En vigtig Plads indtog Tenzonen (tensos d:e: Strid), desuden contencios, joxc partitz c: deelt Spil, angik det Kjærlighed heed det jocs d'amour, jocs en amozatz; strede flere end to Personer heed det torneiamens c:

Turnier. Dets Indretning var følgende, i den første Strophe forelægger en Digter en anden, som han anfører med Navn, to Sætninger, sædvanligt af modstridende Indhold, og opfordrer ham til at forsvare hvilken han vil. I den anden Strophe vælger Modstanderen og søger at forsvare sit Valg, for hvilken Sætning han nu end erklærer sig, søger Spørgeren i den tredje Strophe at vise, at han har valgt uklogt o:s:v:. Formen har det besynderlige, at den Spurgte maa bibeholde de ham af Spørgeren angivne Riim, saaledes at disse enten ved[b]live i hele Digtet ell. dog i to og to Stropher. – Schäferlied (pastoreta ell. pastorella). Taglied alba ɔ: Morgenroth feiert das Glück zweier Liebenden, indem er den Tagesanbruch verwünscht. Aben[d]lied (serena af sers Aften). Et Digt, hvis Stropher ikke stemme overeens i Verseart og Versetal kaldes Descort ɔ: Uenighed. Efter alle Prøver at slutte maatte Indholdet stemme overeens med Formen, denne Art egnede sig derfor til at udtrykke ulykkelig Kjærlighed, og Guiraut v. Salignac erklærer, at han ikke vilde digte Descort, dersom hans Veninde var ham gunstig. etc. etc. Det occitanske Sprog, der uidentvivi var rigt paa Romaner, besad dog ingen bestemt Benævnelse for denne Art. Româns betyder ethvert større ikke i Stropher inddelt poetisk Værk, med Udelukkelse af Kjærlighedsbrevet og Novellen.

Indhalt. Allgemeine Bemerkungen. Man kan ansee hele Litt. for et Værk af een Mand, kun frembragt i forskjellige Stemninger. Naturligviis spiller og den forskjellige Personlighed en vis Rolle; men det er dog i det Hele den samme Aand, der gjenemtrænger dem Alle; det er overalt det samme poetiske Standpunct. Bevæger nu saaledes end denne Poesie sig i en snævrere Ideekreds, saa gjør den sig desto mere Umage, at gjengive hine bekjendte Ideer med en Ziirlighed i Indklædningen og en Vanthed i Udtrykket, som altid interesserer. »In diesem Stück sind die Troubd. Meister, und dieß ist eine andere glänzende Seite ihrer Poesie, die man daher im Ganzen betrachtet eher eine Poesies des Verstandes als des Gefühls nennen möchte; wenigstens stellt sie sich dem Vol[k]sgesange gegenüber als eine solcher dar. Dieser ist reiner Naturausdruck, und Einfachheit gleichfalls sein Character, allein seine Wirkung ist größer, weil er das Empfundne dem Gefühl unmittelb. andeutet; während die Kunstpoesie ihren Gegenstand in weiten Kreisen umgaukelt, und die Aufmerksamkeit mehr für sich selbst als für jenen in Anspruch nimmt. Es fehlt den Kunstliedern daher gewöhnlich an einem Mittelpunct; der Dichter verschwendet bedeutende geistige Kräfte ohne ein Ganzes zu schaffen, und so bringen seine Werke einen geringeren Eindruck hervor, indem sie nur beschäftigen so lange man sie liest, um alsdann mit allen ihren schönen Farben wie Seifenblasen vor der Betrachtung zu zerspringen. – Mærkeligt er den eneste af Classikerne Troub. kjendte noget synderligt til er Ovid. – I Modsætning til de nyere Digtere, der bruge de gl. Mythol: for derfra at hente Billeder, havde Troub: en betydelig Skat »von Sagen und Fictionen, wovon sie denselben æsthetischen Gebrauch zu machen wußten, wie die Alten von ihrer Mythologie. Diese Dichtungen, die sich in mehrere Fabelkreise theilten, waren aus dem

e det er saaledes Forskjellenmell. det naive og sentimentale, Forfatteren her har udhævet paa sin Maade, cfr. Schiller angaaende disse to Begreber.

Geiste der Zeit hervorgegangen, allverbreitet und allverständlich also ächt national. Man sagde tapper som Roland og Olivier, velgjørende som Alexander, Karl og Artus, viis som Cato, høflig som Ivan, tro i Kjærlighed som Tristan og Isolt som Floris og Blancaflor etc.

Bemerkungen über die lyrischen Gattungen. 1) Das Minnelied 2) das Sirventes 3) die Tenzzone; diese zerfallen wieder in verschiedene Unterabtheilungen. Wir wollen uns dabei aus guten Gründen die Freiheit nehmen alle zum musikalischen Vortrag bestimmten oder strophischen Gedichte also auch die Romanze, zur lyrischen Poesie zu rechnen.

Das Minnelied. Først characteriseres denne hele Retning mere i Almdl.: dernæst følger en Mængde Træk af den oplyste med Exempler. Først hvad Erotiken angaaer »Hier begegnet uns eine sehr einfache von den Alten entlehnte Allegorie der Liebe, nur daß sie hier fast allgemein als weibliches Wesen gedacht wird, ohne Zweifel, weil das Wort amor, wie andere Substantive dieser Endung, weiblich geworden. Diese Göttin führt eine Lanze oder einen Pfeil, womit sie die Herzen verwundet. Nu anføres en Deel andre Charactertræk, som helst maa efterlæses, da de egl. faae deres Betydning ved Exemplerne. p. 148. Forsigtighed i Kjærlighedsforholdene var altid nødvendig, og heraf uddannede sig et eiendl. Træk. For ikke at krænke den Agtelse, Digteren skyldte sin Dame, faldt man paa, at nævne hende under en allegorisk Betegnelse. Denne Delicatesse tillod hell. ikke Digteren selv at overbringe sin Dame sine Digte, derfor sendte man dem, helst med en Musicant, der foredrog dem. Af den sandselige Retning, som Kjærligheden tog, udsprang ogsaa en egen Digteart alba, som Poesien, idet den ganske gik ind i Tidsalderens Aand, udmalede med de yppigste Farver. Et Exempel er anført, som virkeligt er betegnende. – Begeistring for deres Dame gik saavidt, at de foretrak Besiddelsen af hende for Alt Andet, i Himlen og paa Jorden. Videst gaaer en vis iøvrigt ubekjendt Troubd.: Bertran i en Tenzzone med Granet. Han har en ulykkelig Kjerlighed og medens den anden raader ham, da Antichristen rykker frem over Havet at gaae ham imøde og slaaes med ham, erklærer han, at han netop ønsker, at Antichrist vil komme, for ved hans Hjælp at komme i Besiddelse af den Elskede – p. 167. Klagesange over en Afdød høre til det bedste i Troubd. Præstationer. »Zum Kreise des Minnelieds zählen wir auch die Romanze und das religieuse Lied. Wenn man die Albas, so wie die zahlreichen Pastorellen, welche beide Dichtarten die erzählende Form beobachten, abrechnet, so kommt die Romanze äusßerst selten vor. Wir bemerken an ihr die subjective Darstellung als einen besondern Zug: entweder stellt sich nähmlich der Dichter als unmittelbaren Theilnehmer an der Handlung, die er schildert, oder doch als Beobachter derselben dar, eine Eigenheit, die auch an der Novelle zu bemerken ist.« Derpaa anføres et Exempel af Marcabrun, som er særdeles smukt. – Det religieuse Digt forekommer sjeldnere, dog findes enkelte Canzoner, der have Værdie. – Kjærlighedsbrevene maa ogsaa omtales her, da de med Undtagelse af Formen, have alle Træk af

Minnesangen. Arnaut v. Marueil udmærker sig heri.

Das Sirventes. Ved denne Digteart kom Trobd. mere til at gribe ind i Livet, virke paa Fyrsterne og de Store. Deraf lader sig ogsaa forklare det fortrolige Forhold, hvori Hofdigteren ofte stod til Regenten. Troubd. besang de Fornemmes Bedrifter; men paatog sig tillige at irettesætte deres Feil, hvilket der dog i det Hele blev lagt Mærke til, idet enten, naar det var Een af lige Stand, der angreb dem, de selv svarte, ell. fik en anden Digter til at svare for dem. Diez inddeler Sirventes i politisk, personlig og moralsk, en Inddeling, der ikke er synderlig skarp. til den første Art henhører da Kampsangen, hvor Lyst til Kamp og Strid skildres med glødende Begeistring; og iblandt disse igjen maa især mærkes Opraabene til Korstog. Den personlige S: er der ikke stort at sige om, da det hyppigt falder sammen med den politiske. Den moralske S: paatog sig at rense Tidsalderens Misbrug, især gik man tidt løs paa Geistligheden. -

Die Tenzone. Denne mærkværdige Art er Provenzalernes og Franskmændenes egen; »Wettgesänge sind zwar schon aus der Geschichte der [alten und] auch sonst der neuen Poesie bekannt, allein diese behandeln, sey es nun strophen- oder liederweise, nur solche Gegenstände, die der Wirklichkeit angehören, sie besingen oder feiern dieselben wetteifernd und sind von ernsterer Art; die provenzalischen und französischen Wettgesänge in Form der Tenzone beziehen sich dagegen ursprünglich auf gesetzte Fälle und sind reine Spiele oder Uebungen des Witzes ..... Sie ist ohne Zweifel, was ihre Entstehung betrifft, ein Product des dialectischen Geistes jener ganzen Zeit. Er nu T: virkelig opstaaet derved, at to Digtere kjæmpede med hinanden, ell. er det en fingeret Strid? Det Første synes det naturligste, og kan ogsaa historisk bevises. Exempler paa Themata til Tenzoner anføres.

Erzählende und belehrende Poesie.

Offenbar enthielt das Lied die Blüthe der ganzen occitanischen Poesie; denn die besten Geister wandten ihre Kraft auf diese Gattung, die durch Mannichfaltigkeit von Seiten der Form wie des Inhalts, durch den Reiz des musicalischen Vortrags, so wie durch ihre große Wirkung auf die Gesellschaft sich vor jeder andern emphal.¹ Der Liederdichter betrachtete sein Fach daher als das höhere und beschäftigte sich nicht leicht mit der Erzählung, deren Form kein kunstmäßige war, eher wohl mit dem Lehrgedicht, das in Betracht des Gegenstandes eine höhere Gattung zu sein schien.

Erzählende Poesie. a) Romane. *Girart v. Roussillon*, aus dem Fabelkreise *Carls des Großen*, in zehnsylbigen Versen mit lang anhaltender Reimfolge. Nach Raynouard gehört es in Anfang des zwölften Jahrhunderts und vielleicht noch höher hinauf. 2) *Jaufre*, Sohn des Dovon oder Doon aus dem Fabelkreise der Tafelrunde. 3) *Philomena* aus dem Fabelkreise *Karl^s*

des Großen, in Prosa, zu Ehren des Klosters unsrer Frauen von la Grasse (ohnweit Carcassone) geschrieben. – Mit diesem Stücke schließt die kleine Reihe der Romane, die sich in der Ursprache erhalten haben. Indessen giebt es noch einige andere, die sich den Provenzalen theils mit Gewissheit, theils mit Warscheinlichkeit zuschreiben lassen. Herhen høre Historien om den skjønne Maguelone; Hist om Titurel og Parcival; Tristan og Iseut; Floris og Blancaflor. b) Novellen. af dem anføres 5. c) Legenden. d) Reimchroniken. Wir besitzßen nur eine einzige: Geschichte des Albigenserkrieges in Alexandrinern, mit langer Reimfolge von Meister Guillem v. Tudela. Dette fuldstændig vedligeholdte Værk bestaaer af 10,000 Vers og fortæller Krigen fra dens Begyndelse til Toulouses Beleiring ved Ludvig, Phillip Augusts Søn 1209. Forfatteren er et Øienvidne.

Belehrende Poesie¹⁾ wissenschaftliche²⁾ moralische³⁾ geistliche Gedichte.

Verhältniß zu auswärtiger Litteratur.

Altfranzösische Liederpoesie; Altdeutsche Liederpoesie. Hvad den sidste angaaer, da anfører Diez af Litteratur til en Sammenligning: Bodmer neue kritische Briefe 1763. p. 78-98; Jacob Grimm^f über den deutschen Meistersang 1811; Görres in der Vorrede zu den altdeutschen Volks- und Meisterliedern 1817. Die altitalienische Liederpoesie. I hele dette Afsnit findes ikke synderlig vigtige Bemærkninger, ikke storartede Betragtninger; men en Deel Sammenstillinger især i formel Henseende, i Henseende til Versebygning, Riim, Benævnelser paa den digteriske Virksomhed etc.

f Jeg har havt den hjemme fra Univ: Bibliotheket, den er et Stridsskrift mod Docen, saa empirisk, og saa lærd, at jeg slet ikke kan finde ud af den. Spørgsmaalet er om Forholdet mellem Minne og Mestersang, forøvrigt vil det maaskee interessere mig, naar jeg engang faaer bedre Tid. d. 17 Jan: 37.

Ueber die provenzalische Sprache.

Princip der provenzalischen Mundart. Das Princip, welches der Bildung der provenzalischen Mundart zu Grunde liegt, besteht in der Abkürzung der Wörter hinter der Tonsylbe durch Syncope oder Apocope, so daß also die Bildungs und Flexionssylben gegen die Tonsylbe hin concentrirt werden.

d. 22 April 1836.

¹ Es soll hiermit nicht behauptet werden, als sey der Roman von dem musicalischen Vortrag unbedingt ausgeschlossen gewesen. Uhland hat uns in seiner vortrefflichen Abhandlung über das altfranzösische Epos (in der Zeitschrift: *die Musen* 1812 3s Quartal) gezeigt, daß in Nordfrankreich die in Alexandrinern und fünffüßigen Jamben abgefaßten Nationalromane allerdings musicalisch vorgetragen wurden. Allein es verhält sich hier mit der Musik wie mit dem poetischen Styl. Es ist einleuchtend, daß die Musik, wen sie den Vers zu begleiten bestimmt ist, von dem Form des Gedichtes abhängt. Für die beiden Versarten des Heltengedichtes haben, wie auch Uhland glaubt, sicherlich nur zwei einfache Melodien statt gefunden, dagegen das Lied

vermøge der Mannichfaltigkeit seines Strophenbaues die mannichfaltigsten Melodien erforderte. Der Abstand zwischen der epischen und lyrischen Musikbegleitung war daher derselbe wie zwischen Volks- und Kunstpoesie, und die epische in den Augen des Kunstdichters so gut wie keine.

BB:3

Hoffmann Klein Zaches gennant Zinnober. i hans udvalgte Skrifter 9de Bind Berlin 1828. p. 30: »Erst jetzt fühlte er (Balthasar) es recht, wie unaussprechlich er die schöne Candida liebe, aber auch zugleich, daß seltsam genug sich die reinste, innigste Liebe im äußeren Leben etwas geckenhaft gestalte, welches wohl der tiefen Ironie zuzurechnen, die die Natur in alles menschliche Treiben gelegt. I samme Bind findes »*Prinzessin Brambilla ein Capriccio nach Jacob Callot.*«, der i høi Grad fortjener at efterlæses, for deri at finde Begrebet »Humor« konstnerisk opfattet.

BB:4

D^{to} D^{to} 8de Bind: *Lebensansichten des Katers Murr, nebst fragmentarischer Biographie des Kapellmeisters Johannes Kreisler in zufälligen Makulaturblättern.* p 124: Ein durchdringendes Verstand, ein tiefes Gemüth, eine ungewöhnliche Erregbarkeit des Geistes, alles das waren anerkannte Vorzüge des Orgelbauers. Was man aber Humor zu nennen beliebte, war nicht jene seltene wunderbare Stimmung des Gemüthes, die aus der tieferen Anschauung des Lebens in all' seinen Bedingungen aus dem Kamp der feindlichsten Principe sich erzeugt, sondern nur das entschiedene Gefühl des Ungehörigen, gepaart mit dem Talent es ins Leben zu schaffen, und der Nothwendigkeit der eignen bizarren Erscheinung. Dieß war die Grundlage des verhöhnenden Spottes, den Liskov überall ausströmen ließ, der Schadenfreude, mit der er alles als ungehörig erkannte rastlos verfolgte bis in die geheimsten Winkel.

BB:5

D^{to} D^{to} 3ter Band. *Die Serapionsbrüder* 3^{ter}B:p.7-23. der findes gode Ting, om hvorledes Djævelen er bleven opfattet i det Folkelige.

BB:6

Ludvig Tieck^s Schriften 4ter Band. *Phantusus erster Theil.* Berlin 1828.

p. 129 ..... Es giebt vielleicht keine Erfindung, die

nicht die Allegorie, auch unbewußt, zum Grund und Boden ihres Wesens hätte. Gut und böse ist die doppelte Erscheinung, die schon das Kind in jeder Dichtung am leichtesten versteht, die uns in jeder Darstellung von neuem ergreift, die uns aus jedem Räthsel in den mannichfaltigsten Formen anspricht und sich selbst zum Verstandniß ringend auflösen will. Es giebt eine Art, das gewöhnlichste Leben wie ein Märchen anzusehn, eben so kann man sich mit dem Wundervollsten, als wäre es das Alltäglichsste, vertraut machen. Man könnte sagen, alles, das Gewöhnlichste, wie das Wunderbareste, Leichteste und Lustigste habe nur Wahrheit und ergreife uns nur darum, weil diese Allegorie im letzten Hintergrunde als Halt dem Ganzen dient, und eben darum sind auch Dantes Allegorien so überzeugend, weil sie sich bis zur greiflichsten Wirklichkeit durchgearbeitet haben. Novalis sagt: nur die Geschichte ist eine Geschichte, die auch Fabel sein kann. Doch giebt es auch viele kranke und schwache Dichtungen dieser Art, die uns nur in Begriffen herum schleppen, ohne unsre Phantasie mit zu nehmen, und diese sind die ermüdenste Unterhaltung. -

cfr i denne Anledning Heyne (romantische Schule p. 20,).

BB:7

Ueber Goethe's Faust. Vorlesungen von Dr: K. E. Schubarth. Berlin 1830.

Vi forbigaae indtil videre Dedicationen, Forspillet paa Theatret og Prologen i Himlen.

1ste Scene. S: leverer et temmeligt prosaisk resumè af Göethes Ord; og knytter derpaa en Deel weitschweifige Bemærkninger dertil, berigede med Citater af andre Skrifter af Goethe. Derpaa viser han, hvorledes der i Fausts Bevidsthed var indtraadt en Strid mell. Liv og Viden, der betingede, at han greb til Magie, der netop har meget tillokkende med sig paa Grund af den muntre Side, den giver Livet, idet [den] ved Erkjendelsens Udvidelse vil sikkre sig Rigdom, al Slags forhøiet Livsnydelse, langt Liv o: s: v: Magien er derfor ikke i og for sig forkastelig, da den stræber efter Erkjendelse; men forkastelig, fordi den søger det Sande i et underordnet Øiemeed. Havde nu Fausts Videnskabelighed faaet et haardt Stød ved denne Strid, saa kom nu ogsaa den med hans tantaliske Erkjendelsens Stræben forbundne Utaalmodighed, han vil favne Alt. Han har følt, at hans Samtids Viden ikke vil tilfredsstillen ham, han har ahnet en langt livligere, aandeligere Behandling af Vidensk.; men nu styrter han løs, drømmer sig noget om et ubetinget Herredømme over Naturen som Guds Afbillede. Endelig kommer dertil hans religieuse Strid med sig selv, Forholdet mell. Auctoritet og egen Skuen: Indem er erklært, das Wunder sei des Glaubens liebstes Kind, theilt er dem Glauben jene Art von Beschränktheit zu, welche von phantastischer

a Eet af dem kan jeg dog ei lade være at afskrive: »Man hat oft gesagt und mit Recht, der Unglaube sei ein umgekehrter Aberglaube, und an dem letzten möchte gerade unser Zeit vorzüglich leiden. Eine edle That wird dem Eigennutz, eine heroische Handlung der Eitelkeit, das unläugbar poetische Product einem fieberhaften Zustande zugeschrieben; ja was wunderlicher ist, das allervorzüglichste, was hervortritt, das allermerkwürdigste, was begegnet, wird so lange als nur möglich ist, verneint«. -

Leichtgläubigkeit, oder von dumpfem, kindischen, schwachmüthigen Erstaunen und thörichtem Gefangennehmen des eignen Verstandes sich schwer abgrenzen läßt, anstatt daß der wahre Glaube nicht vor dem Wunder erstaunt, was dem Verstande nur ein Widerspruch ist, sondern das wahrhafte Wunder, in dem findet, was bei hellster Begreiflichkeit und Anschaulichkeit dog unergründlich bleibt und so als dieß wahre Wunder tausendfältig sich überall wiederholt.« Nu følger Citater af Goethes Værker^a, som ere meget interessante; men som paa en Maade bortlede Opmærksomheden fra Digtet af. –

Den følgende Scene behandler S: paa samme Maade, en resumè, og en Deel Prædikebemærkninger. Hvad Factumet med Hunden angaaer, da anfører han et Citat af Goethes naturvidenskabelige Værker, hvor han omtaler dette Sted, og gjør opmærksom paa, at, Lys og Dunkel kræve strax deres Modsætning; Han (Goethe) fortæller, at Stedet i *Faust* var skrevet længe før han gjorde den Opdagelse: »aus dichterischer Ahnung und in halben Bewußtsein, als bei gemäßigtem Licht, vor meinem Fenster auf der Straße ein schwarzer Pudel vorbeilief, der einen hellen Lichtschein nach sich zog: das undeutliche, im Auge gebliebene Bild seiner vorübereilenden Gestalt.«^b Rigtigt bemærker nu S:, at der i *Faust* Gemyt er indtraadt en hidtil ukjendt Ro (da han er kommen hjem fra Spadseretouren), som dog imidlertid kun er et Havblik, og nu gjør *Faust* det sidste endelige Forsøg ved at læse og fortolke *Bibelen* for sig, men her strander han ganske, og den fromme Stemning forsvinder og han træder op som Aandebesværger, og nu, da han saaledes ogsaa har opgivet Christend:, træder Mephistopheles op. Derpaa følger nu hos S: en lang Sludder om det Onde og dets Betydning i Existentsen saavel i fysisk som i moralsk Henseende, rigtig Lærebogs-Snak, hvor vi faae en Deel at høre om Judas Ischarioth og om Bonaparte etc, han mener, det er det der omtrent kommer ud, at Djævelen hemmer og satiriserer enhver overdreven Stræben, og er altsaa paa en Maade det jeg vilde kalde Ironien. Hvorvidt dette nu stemmer med Göethes Anskuelse af Mephistopheles er et andet Spørgsmaal. Interessantere er derimod for at faae et Blik ind i Goethes Individualitet, hvad han anfører af dennes egne Skrifter om det Indtryk Jordskiælvet i Lissabon gjorde paa ham, og et Citat han anfører af ham: »Daß gewöhnlich, wenn unser Seelenconcert am geistigsten gestimmt sei, die rohen, kreischenden Töne des Weltwesens am gewaltsamsten und ungestümsten einfallen, und der in Geheim immer fort waltende Contrast, auf einmal hervortretend, nur desto empfindlicher wirke«. – Med Hensyn til det Geisterchor (p. 82 i min Udgave af *Faust*) findes følgende Yttring hos S:, som jeg ikke kan forstaae, medens jeg hell. ikke selv forstaaer Stedet hos Goethe: »Ein unsichtbares Geisterchor läßt sich ironisch über diese Zerstörung der schönen Welt vernehmen und fordert unsern Helden auf sie prächtiger in seinem Busen aufzubauen, um als Halbgott den neuen Lebenslauf zu beginnen.« Nu vil S. søge at udvikle, hvorledes den uhyre Modsætning der findes i Livet, og som Digteren har concentreret i sin Mephisto, hvorledes og i hvilket Forhold den vil udøve

b Hermed maa sammenlignes hvad Falck siger om Goethes Antipathie mod Hunde.

[c] Sin Theorie om Djævelen (en Theorie, som idetmindste ikke synes mig af stor Vigtighed med H: t: Digtet) som den, der gaaer Haand i Haand med Vorherre, som ikke er andet end den til Bevidsthed bragte Ironie, synes Schubarth at ville bevise p. 223. ved at gjøre opmærksom paa den som det synes ham ellers uforklarlige Omstændighed, at han skjøndt han søger at forføre *Faust*, dog ytrer stor Agtelse for Fornuften (i Monologen, medens *Faust* gaaer bort og Discipelen melder sig »Verachte nur Vernunft« etc), og dog igjen kritiserer denmsklige Viden paa en meget ufordeelig Maade. Men herved maa mærkes, at det for det første maa oplyses i hvilken Betydning Mephisto roser Fornuft, da det jo ogsaa kunde være uden i Samklang med Gud; og dernæst dersom Mephisto virkelig som det synes af mange Yttringer hos Schub:, efter hans Mening, vil det Gode, saa gjør han jo i sin Apologie for det Onde i Verden enten Djævelen til Vorherre ell. Vorherre til Djævelen; ell. hvilket synes at fremgaae af andre Steder hos Schub:, Djævelen ikke saa meget vil det Gode, som forhindre det Excentriske i enhver Retning, fordi det er ham ubehageligt; thi da gjør han Djævelen til en Epicuræer i stor Stiil. Han har ikke indseet, at om end det Onde i Verden lader sig see som Middel i Guds Haand, det dog ikke er det paa Djævelens om end grandieuse dog ikke alvidende Standpunct. S. K.d. 27 Aug. 36.

sin Magt over Faust, saaledes, at den, om end i det Enkelte ødelæggende og forstyrrende dog i det Hele vil vise sig som heldbringende. Faust maatte naturligviis ved sin excentriske Stræben være hjemfalden til en Nemesis, og denne Nemesis bliver af en storartet Natur i Forhold til en saadan Character. Mephistopheles paatager sig nemlig fra det Øieblik af, hvor Faust troer uden Haab at maatte fortvivle, at bibringe ham Behag til denne Verden, at overbevise ham om, at den af ham udskieldte Verden ikke er at foragte. Først efter al Nydelse, efter en virkelig iforveien indtraadt Tilfredsstillelse og Mættelse skal F: fortvivle, idet han tilsidst maa erkjende, at Djævelen dog har bedraget ham, at han i egen Lidenskab og Overilelse for tidligt og for snævert har afstukket Grændserne for sin Herlighed. F: skal tilsidst i Følelsen af forspildt Msk: Ære gaae under, han som i Overilelse viste de største Goder, der stod hans Frihed og Besindighed aaben, fra sig, og kun tilegnede sig Existentsens blendende og til Nyden skikkede Side. Nu behandler Mephisto sin Mand med uhyre Ironie, og stiller sig imod en saadan fortvivlende Daare i den avantage, at han ikke engang behøver hine Fornufts og Aands høieste Gaver, for at lade ham finde Livet behageligt. F: fordømte daarligen Livet og nu paatager Mephisto sig at bibringe ham Behag til Livet, idet han berøver ham alt Fornuftigt, ja endog hans Samvittighedsfred. Spørge vi nu, hvad det er for en Sidevei, Mephisto vil føre F. paa, da er det Adspredelsens Vei, hvor Msk. ganske føler sig som Msk, idet han fri for Anstrængelser kun tager Livet som en let Nydelse. Naar vi nu fremdeles spørge, hvorledes Mephisto vel har turdet paatage sig at styrte en saa høit stræbende Aand, da kan det kun skee ved et psykologisk Mesterstykke. Han styrter ham ikke umiddelbart i Fornøielse, det vilde under F. nuværende Stemning være uden Følge. Han maa først see Andre nyde og paa et lavere Trin, hvor han selv holdes i en derover svævende Tilstand og halvt ironisk nyder det, ved at vide sig bedre end de Andre. Naar nu dette Syn af den lavere Classes Nyden – forbunden med en halv Mystification af dem fra Mephist: Side, som tjener F. til Moroe, har lidt efter lidt gjort ham fortrolig med det farlige Element, da maa Mephisto paaføre ham en nærmere msklig Interesse, dog saaledes, at den kun overrasker ham i sin Nyhed, ikke tilfredsstiller ham, og dertil vil vel Kjærlighed være tjenligst. Kun maa denne msklige Interesse flyde af sin sandeste Kilde ∴ af en virkelig, ufordærvet, quindelig Sjæl. Faust vil snart blive kjed af dette Forhold og Mephisto behøver blot at passe paa, at F. ikke for tidlig bliver sig den sig indledende Katastrophe bevidst, men maa adsprede ham paa andre Maader. Han har kun at sørge for, at F. derved maa forekomme sig selv skyldig, og at da den uendelige Elendighed paa eengang træder op for ham. Ved Synet deraf vil han ikke aflive sig selv; thi dertil er han for svag og slap til; men hans Samvittighed er besmittet, og hvad bliver nu tilovers for ham, efterat han allerede halvironisk er vant til at see al Nydelsessyge, Raahed og Yppighed, bliver trykket af en hemmelig Skyld, end med al Kulde og Ligegyldighed at gaae videre paa Ironiens Vei, og nu under Foragt for sig selv og hele Verden at naae Lystens fulde Maal og selv bestige Lystens Throne og Middelpunct og paa denne Maade at blive et eneste Exempel paa en Virtuoso i al jordisk

meest forfinede Adspredelse. F. Nydelse maa man hell. ikke tænke sig af den aller crasseste Art. Man tænke sig ham med alle Lysters Trylle og Komandostab sættende sig ud over Tid og Rum, nydende netop det Aandrige Pikante, følede sig snart agtet snart frygtet i sin verdenshistoriske Situation, og man kan vel tænke sig, at han vilde ligge under for den Fristelse ikke at ville forlade Verden mere – Hvad nu den Discipel angaaer, der kommer for at belæres af Faust, da bemærker S: rigtigt: der staaer en Faust i Miniatur for os, ell. med andre Ord hiin Grundkarakter i Mskslægten stiller sig frem i et ungt Msk:, og saaledes opfyldes allerede her hiint Ord af Mephisto:

»Und immer zirkulirt ein neues frisches Blut.

So geht es fort, man möchte rasend werden«.

Thi neppe er Mephisto i Begreb med at skaffe den gl. Daare i Faust tilside, før der allerede voxer ham en ny i den skjæggeløse Moders Søn.

De følgende Scener udføres saa godt som ikke af S:, i Anledning af Branders Sang om Rotten og Mephisto⁵ Sang om Loppen, anstiller han en Slags Sammenligning, som falder ud til Fordeel for Mephisto⁵, da han mener, at denne er finere og mere satirisk. I Scenen i Hexekjøkenet (Angaaende Stykket p. 122 i min Udgave *Das ist die Welt* etc:) »Sehr erbauliche Betrachtungen von einem Meerkater über Glanz, Vergänglichkeit und Holheit irdischer Dinge. Er ist leben geblieben, der alte Practicus, und hat Alles durchgekostet; allein er traut dem Sohne nicht dieselbe Geschicklichkeit zu, daher vermacht er ihm als Testament den moralischen Rath, sich der Weltlust zu enthalten, um nicht vorzeitig sterben zu müssen.« En saa barock Spøg som det synes, at Digteren indfører Marrekaten og dens Familie i Hexekjøkenet, saa mener dog S:, at deri ligger en dyb sædelig Betydning, at nemlig Marrekaten, der som bekjendt forener de fleste Dyr-Svagheder i sig, staaer som Repræsentant for det meest Dyriske i Msknaturen. Og Digteren lægger dem ogsaa alt i Munden, hvad der udgjør den lave Msknatures Bestræbelser og Ønsker; lav Begjerlighed, Spil, Havesyge, Lumskhed, tyrrannisk Undertrykkelse, oprørsk Sind, tøilesløs Frækhed i Tale og Handlen. –

Nu følger Scenen med Margrethe, hun er, som S: rigtig bemærker, »leider keine Kokette, und die unerfahrne Unschuld unterliegt solcher frechen Zudringlichkeit noch schneller als die ausgelernte Buhlkunst. Denn eben weil sie die Unschuld ist, und es nur ehrlich meint, so stellt sie sich selbst in ihrer

guten Meinung der Schamlosigkeit zum Anwald auf, und sucht günstig ins Sittige zu deuten, was nur Frechheit ist und bleibt.« Sandseligheden overrumpler nu F:, der kun var vant til at leve blandt Bøger. Lidenskabens første Opblussen søger Mephisto at opflamme end mere ved at gjøre Forhindringer. Nu træder da Margrethe op, der, efter Mephisto^s egen Tilstaaelse, er et uskyldigt Barn, som Intet har at skrifte. Her anstiller nu Sch: en meget utidig Undersøgelse om Mefistofeles mener det oprigtigt ell. ei, hvilket første han erklærer sig for, og faaer da heri et nyt Bidrag til sin Djævletheorie. Smukt er derimod hvad S: siger angaaende Scenen (p. 141 i min Udgave »Es ist so schwül, so dumpfig hie«) »in dem Weben sympathetischer Gefühle, das uns der Dichter schildert, dürfen wir uns nicht wundern, daß Margrete bei der Rückkehr eine geheimnißvolle, unerklärliche Ahnung von der stattgehabten Anwesenheit der beiden Fremden hat. Es ist zart vom Dichter gewesen, diesen Geist uns fühlen zu lassen, der dem Menschen beigegeben ist, ihn in den bedeute[nd]sten Fällen des Lebens umweht, und ihn als feinstes Gefühl das Geschick seiner fernen Zukunft vorempfinden läßt. So schaudert Margarete ahnungsvoll beim Eintritt ins Zimmer, dessen Luft ihr schwül vorkommt, obwohl es draussen nicht warm ist. Sie fühlt sich beklommen und allein, und wünscht der abwesenden Mutter baldige Ankunft.« I Anledning af Scenen mell. Mephisto og Marthe Schwerdtlein (p. 150 i min Udgave) mener S:, at man ikke kan andet end tænke sig en Sammenligning mell. den Art af Kjærlighed, som fandt Sted mell. Marthe og hendes nu formeentlig afdøde Mand, og den, som finder Sted mell. F: og Grethe: den Art af Kjærlighed som uden mindste Spor af Betydning lever i visse Former, og den der i opblussende Varme skrider ud over disse; og S: mener, at denne »köstliche Vexirscene« mell Mephisto og Marthe tjener til at mildne den tragiske Katastrophe med Margrethe.

S: bemærker med H: t: (p. 182 i min Udg.):Margrethes Angst forMephisto, at denne Mands Physiognomie nu først falder hende paa. Hun saae ham jo allerede tidligere hos Fru Marthe og ved deres første Sammenkomst, uden en lignende Bekymring. Er der maaskee med Margr: Indre, som før var reent og uskyldigt foregaaet den Forandring, at det Onde, dets Tilvær, det endog skjulte Udtryk i en Tredies Mine ikke længer er hende ligegyldigt. Det er desværre sandt, at Msk. ved Forstyrrelsen af hiin rene Følelse taber hiin Uskyld, der lader ham see dristigt og frimodigt lige ud, og at da ganske ligegyldige Ting udvortes fra kun synes ham en Anklage, en Bebreidelse. »Man kann sagen, wenn Mephistopheles für Gretchen früher nicht da war, so fängt er jetzt an für sie Wirklichkeit, Bedeutung und Kraft zu gewinnen. Auch spricht Mephisto das von seiner Seite durch den wegwerfenden Titel »Grasaffe«, den er ihr giebt, aus, während er sie früher »ein gutes unschuldiges Ding« nannte. Es ist überhaupt diese Scene ungemein merkwürdig, wegen der Kräfte und Mächte, die dabei wirksam sind. In das Heiligste, Himmlische, was hier diese beiden freundlichst aufgeschlossenen Gemüther beschäftigt, wirft sich ein satanischer Zug, ein geheimes, ahnungvolles Grauen vor der Hölle.«

Hvad Samtalen mell. de to Elskende angaaende Religionen betræffer, da bemærker Sch:, at den aabenbarer Forskjellen mell. begge Kjønns religiøse Trang, den mere almdl. religiøse Anskuelse og den mere individuelle. Derpaa gaaer han over til at betragte Xstd. i Almindelighed, hvorledes de forskjellige Hovedretninger i aandelig Henseende, der har betinget de forskjellige Religioner, nu gjentagende sig i Xstd. betinger de forskjellige Confessioner. Dog synes det mig vedkommer denne hele Undersøgelse slet ikke Stykket især i en saadan Vidtløftighed. – En Karakter, som Gud, Natur i deres Umaadelighed ikke tilfredsstille, er vel so sjelden, at vi nok kunne tiltroe ham en Løben Storm paa Hexebjerget. Imidlertid vil det være smaaligt og modsigende, hvis han ikke formaaede at vikle sig ud af disse Tryllebjergets Irgange, og vedblev i sin gl. Natur, der hverken finder Ro i Godt ell. Ondt. Derimod er en saadan Gang til Bloxbjerget med største Nødvendighed begrundet i en saadan Grundkarakter. Det er den samme Kunstnødvendighed, som før lod os see F: i Auerbachs Kjelder, i Hexekjøkenet. De samme Motiver, der overhovedet lode F. slutte Forbund med det onde, benægtende Princip, føre ham op paa al Forvirretheds Top. Det laae nemlig i Djævelens Plan, at bestikke F: ved en ironisk Tilfredsstillelse, idet han paa denne Top af al Forvirring vedblev at bevare en Art Storhed og Overlegenhed. I denne Anskuelse af den store Masse af Ondt bringer Satan ham paa det farlige Punct, at han tilsidst seer sig sat ud over al Forskjel mellem Godt og Ondt. Naar nu det er det egl. Absolute ell. Absoluteste, hvorefter Naturen stræber, saa see vi, at en Bestigelse af Bloksbjerg, for at komme til Følelsen af en saadan Hæven sig ud over sig selv, var uundgaaelig nødvendig for F.: Hiin Ubetingethed, hiin Absolutthed er det nemlig, hvoraf vor Mand lider. Mephisto øiner her det Punct, at han ved at lade Forskjellen mell. Godt og Ondt forsvinde, ved at overskride den, kan gjøre F. modtagelig for hiin høieste, ubetingede Alhed, der forsaavidt da al Forskjel deri forsvinder, skuffende ham bringer ham nær til en vis Art Guds-Lighed. Vel er det ikke andet end den ubetingede Tomhed og Intethed, der som Alhed bliver tilbage efter Ophævelse af al Forskjel. Herved vil nu Mephisto baade tilfredsstille og aandelig tilintetgjøre F., idet han ad denne Bro fører ham over paa den fuldkomne Vilkaarligheds Gebeet.

Men den egl. Satans Streg, som Mephisto spiller med F. ved denne Bloksbjergs Scene, er hiin hemmelighedsfulde Vision af Gretes Skikkelse, som bliver synlig for F. paa Bloksbjerg. Derved griber han ham dybt ind i hans inderste Samvittighed og knytter ham med i Begyndelsen lette, lidt efter lidt centnersvære Baand til den uoverskuelige Skare af Ondt. Først advarer han F: paa Skrømt for ikke al for nøie at betragte den Idol, derpaa gjør han ham latterlig for denne Carricatur af hans Samvittighed. Er det paa denne Maade lykkedes Mephisto, at vildlede F. Samvittigheds Stemme; saa vil Synet af den uendelige Elendighed kun foraarsage ham en kort og udvortes Rystelse. Han vil meget mere nedbøiet ved den store hemmelighedsfulde Skyld tillige være helbredet for al anden Tanke, tilmed naar han efter

hans Sinds og Fornuftigheds Storm ved Opvaagnen mærker, at man endnu beholder Kræfter nok til at leve, og at, hvor Uskyld afslutter Livets Kreds, dets Kræfter pulserer derud over. Ved saaledes at skride ud over de enge Grændser, som Fornuft, Samvittighed sætte for Msk, vil F. virkelig føle sig Mephisto i Sandhed forbunden, da han herved aabner ham den grændseløse, umaadelige Udsigt, som alene kan tilfredsstille ham. Thi det er F. Ulykke, at han ikke kan finde sig ind i de almdl. Livsindskrænkninger. Valpurgisnatsdrøm tjener til Udstaffering af den ideale Region paa Bloksbjerg. En Bemærkning som findes hos S. p. 327 og 28 vil jeg afskrive: Indem übrigens der Blocksberg nicht eine Zeitepoche, sondern Aeltestes und Jüngstes in sich befaßt, fängt hier jene Aufhebung des gewöhnlichen Zeitbegriffs schon sehr bedeutend an, an die wir uns von nun an immer mehr werden gewöhnen müßen. In dem folgende Verlaufe nämlich der Schicksale unseres Helden, wie sie uns der zweite Theil vorlegt, verschwinden Zeit und Oertlichkeit immer mehr, und F: wandelt sich aus einer wirklichen, historischen Person, als die er uns der Hauptsache nach im ersten Theil in Ton und Haltung erscheint, in eine mythisch allegorische und symbolische Persönlichkeit um. Alle Schicksale unsers Helden verlieren den individuellen Bezug, und nähern sich einem Allgemeinen, ja Allgemeinsten der Weltgeschichte«. Idet nu S: til Slutning, før han gaaer over til den anden Deel af Goethes *F.*; i den 10de Forelæsning tager den hele Udvikling af Mephisto^s Plan op, omtaler han og paa sit rette Sted *F.*: Kjærlighedshistorie, og viser, hvorledes herfra udviklede sig en af de dybeste »Entzweiungen« i hans Indre, som han ikke kunde blive klar over, om den var ham paaført mere ved egen Brøde, ell. ved et ulykkeligt Samenstød af Omstændigheder som *fE.* ved Valentin^s Mord, som styrtede ham i en Feil og det af den Art, at den berøvede ham alt Mod til med Uskyldighedens Eftertryk at fortsætte sin Klage over Nægtelsen af hans høieste Ønsker mod de højere Magter. For at nu ikke Indtrykket af Gretes Elendighed ganske skulde gjenemløbe den ide[e]lle Region, og maaskee gestalte sig til den dybe og inderlige Anger, som vi tilsidst see Margrethe grebet af, saa er vor Mands Aand ved Bestigelsen af Brocken allerede indtaget af et saadant Indtryk af det Onde i Anskuelsen af dets Masse og Magt, at han gjerne vil tage denne Anskuelse til Hjælp, for at forestille sig denne Skabnings Elendighed som et enkelt Tilfælde og et Minimum af hiin Slethed, som hører hjemme paa Jorden, forsaavidt den udgaaer fra Msk. Personlighed og Villie. Kan han desuagtet ikke ganske overvinde Braadden, saa er dog saa meget vundet, at han i alle lignende tilkommende Tilfælde vil have mindre Mod til skarpt at undersøge, om høieste Fordringer derved blive tilfredsstillede ell: ikke. Han vil være desto tilbøiligere til at optage ethvert Nydelsens Tumleliv, for dermed at overdøve hans dybeste, saarede Indre. Alt dette indrømmet, saa seer man, at vor Mand for at unddrage sig de ideelle Bebreidelser, er nødsaget til ja er paa bedste Vei til, umærkelig og næsten mod sin Villie at komme til en real Tilfredsstillelse.

Faust 2^{den} Deel.

Her vil jeg nu blot erindre til egen Efterretning, at Schubarth ikke har den fuldstændige Udgave af *F:*, som fra Digterens Haand først blev færdig 1831; men maa nøies med de adspredte Fragmenter. Han gjør opmærksom paa, at man har fundet en Fortsættelse af *F:* deels unødvendig deels umulig, og han mener, at begge Dele paa den bedste Maade ere modbeviste af Digteren. Han erindrer om, at hvad der var udsagt i Prologen kun for en Deel var fuldført »Es irrt der Mensch, so lang er strebt«; men den anden Deel er det ikke »Ein guter Mensch in seinem dunkeln Drange, Ist sich des rechten Weges wohl bewußt«. Ogsaa Mefistofeles har kun bragt sin Mand til Anskuelse af Nydelse, og sat ham i den Nødvendighed i Adspredelse at finde et Hjælpe middel mod hans hemmelige Halvskyld. Men endnu er der ikke forekommet Noget i den første Deel, hvorved *F:* selv søger at sætte sig i Middel- og Brændpunctet af Nydelse paa Jorden i den meest concentrerede og fine Betydning. Havde man holdt fast derpaa, mener *S:*, da havde man omgaaet slige Vildfarelser. Han anfører derpaa en Yttring af Goethe i Kunst und Alterthum i Anledning af Mellemspillet »*Helena*«: »Darüber aber mußte ich mich wundern, daß diejenigen, welche eine Fortsetzung und Ergänzung meines Fragmentes unternahmen, nicht auf den so nahe liegenden Gedanken gekommen sind, es müsse die Bearbeitung eines zweiten Theils sich nothwendig aus der bisherigen kümmerlichen Sphäre ganz erheben, und einen solchen Mann in höhern Regionen durch würdigere Verhältnisse durchführen.« Til at udvikle og fremstille *F:* i dette andet Stadium (Nydelse) bruges, mener *S:*, Scenen ved *F:* Opvaagnen, ved Keiserhoffet og den store Hoffest. Nu følger Fragmentet *Helena*. I hvilken Henseende han anfører et Sted af Goethe, hvor han gjør opmærksom paa, at efter Sagnet forlangte *F:* at see Helena. *S.* vedbliver efter en Exposition af det af Goethe i dette Fragment Givne: Naar vi nu overveie, hvorledes *H:* og *F:* her træffe sammen, saa maae vi tilstaae os, at det vel ikke kunde skee paa en mere passende Maade, end idet *F:* viste sig som Middelpunct i den uhyre Bevægelse af Norden mod Syden, som fra Folkevandringen af gjenem hele Middelalderen til den nyeste Tid har vedligeholdt sig deels igjenem hele Folkemasser deels i Enkelte, som Udtryk for Nordens brændende Længsel og Attraa efter Sydens Skjønheder i ligesaa eventyrlige som yndige Skikkelser. Kun som en saadan Folkefyrste, staaende i Midten af denne Bevægelses meest romantiske Vending, turde *F.* vove, at anholde om den verdensberømte antike Skjønhed^s Gunst og kun saaledes som Romantikens Ungdoms-Fyrste viser han sig ikke uværdig til at træde ved Siden af Fylden af al Skjønhed.

Til Slutning gjør *S.* et Forsøg paa, at construere Finalen til hele Værket. Den er der imidlertid ikke noget synderligt ved. Den Slutnings Bemærkning derimod, hvormed hele hans Skrift ender, er ret god: »Wenn das Streben nach dem Absoluten sich in der neuern

und neuesten Menschheit auf mancherlei Weise hervorgethan, und auf dem philosophischen Wege der ernsthaftesten Behandlung unterworfen zu werden, nicht für unwerth befunden worden; so ist es merkwürdig, wie der Dichter dasselbe als einen Wahn von sich zu weisen scheint, dem auf ernstem Wege positiv durchaus nichts abzugewinnen sei. Auf einem scherzhaften Wege hingegen in gründlich, tüchtiger, verneinender Behandlung gewähre es die glänzendsten Vortheile und Befriedigung. Es verleihe nämlich einem, in seiner allgemein menschlichen Begrenztheit sich unbehaglich fühlenden Charakter eben das Recht, sich über alle Grenzen und Schranken, die dem Menschen nothwendiger und zufälliger Weise gezogen sind, hinaus zu versetzen, um mit der Phantasie in jener ungebundenen, dog gefälligen Willkürlichkeit und Zügellosigkeit den nie endenden Wettstreit zu beginnen. Statt daß also das Absolute in die philosophische Region aufzunehmen sei, wo es stets starr, trocken, todt, ungnießbar verbleibe, und verrückte Combinationen veranlasse, gehöre der Begriff desselben recht eigentlich der Poesie an, die ihm allein Giltigkeit zu verschaffen und ihn durch das grenzenlose Schwärmen der Einbildungskraft, dem er entspricht, erst lebendig, wirksam, wahr, so wie ergötzlich und heiter zu machen im Stande sei.« -

Jeg vil nu gaae tilbage og optage S: Indledning. Han bemærker, at Goethe i dette Værk fornemlig har brugt Humor: »Eine humoristische Behandlungsart und die damit verknüpfte Ansicht tritt unstreitig überall ein, wo viele Dinge, werthvolle und unwerthe, unserer Anschauung theils zugleich, theils bald nachzeitig entgegen gebracht werden, so daß der wohlbekannte Unterschied derselben zu schwinden scheint, und für den Augenblick durch den Bezug auf etwas noch Höheres, gleichsam als auf ein Absolutes, das bald deutlicher hervortritt, bald mehr im Hintergrunde gehalten wird, seine gewöhnliche Giltigkeit verliert und in dem bekannten Resultate null wird.« Han anfører som Exempel, det at staae paa et høit Bjerg og derfra skue ned paa den under sig liggende Dal. »Was nun aber dieses Höhere gerade vorstellt, worauf der sonst bekannte Unterschied und Werth der Dinge als verschwindend bezogen wird, bildet den verschiedenen Charakter und die abweichende Beschaffenheit des Humors, der damit sich eben so in die höchsten Regionen erheben, als bei einem sehr trivialen niedern Fluge beharren kann, so daß es nichts Gemeines giebt, was fratzenhaft ausgedrückt, nicht humoristisch aussehn und wirken könnte.« »Jedenfalls wird eine gewisse Breite des Weltzustandes, eine gewisse Mannigfaltigkeit der Gegenstände und Situationen vorausgesetzt, wenn der Humor sich entwickeln soll. Daher es erklärlich ist, warum diese Lebensansicht und Behandlungsart der Dinge bei den Alten weniger angetroffen wird, und erst in der neuern Welt sich entwickelt hat«. Derpaa gjør han en Distinction mell. naiv og realistisk og en mere ideell, phantastisk, længselsfuld Humor. »Der Unterschied beider aussert seine Wirksamkeit

vorzüglich in Absicht auf jenes Absolute, den sonstigen Unterschied der Dinge theils aufhebende, theils neu Contrastirende. Wird nämlich dieses in irgend etwas Gegenwärtiges, noch Erreichbares, Diesseitiges gesetzt, so entsteht jener naive Humor; wird aber dabei in die Ferne, in ein Jenseits, in überirdische Regionen hinaufgegangen, so entspringt der sentimentale Humor.« fE. Jean Paul. Han viser, hvorledes i Digtet Faust Digteren bestandig gaaer ud fra den Tanke, at Livet i dets laveste, meest narragtige og forkerte Manifestationer, dog bestandig er en uskateerlig Gave. Det gjør hans Humor naiv. - Fra pag: 80-84 leverer S: selv en Oversigt over Indholdet af den 2^{den} Forelæsning. En vis eensidig Forkjærlighed for et enkelt Værk af en i Sandhed stor Digter bør man ikke taale, dennes Storhed er at søge i Totaliteten af alle hans Værker. Nu søger S: at møde adskillige Indvendinger mod Værket, saaledes af A: W: Schlegel i »Vorlesungen über dramatische Kunst und Litteratur«, som mener at Digtets Form gaaer langt over den theatralske Fremstilling. Han viser, at nogle blot have opfattet Digtet som en Klage over at Livets højeste Nydelser bleve ham nægtede, og at Lord Byron fra dette Synspunct har reproducet Stoffet og Indholdet i F. -

I 3^{die} Forelæsning søger S. at udvikle Dedicationen, Forspillet og Prologen. Her findes Intet mærkeligt. p. 103 findes et nyt Bidrag til hans Djævelslære, som jeg alt i det Foregaaende har udviklet. p. 106 ligeledes et Bidrag. Han gjør opmærksom paa, at andre store Digtere fE. Klopstock, Milton og endog Lord Byron i hans *Kain* har opfattet Djævelen fra en anden Side. Goethe mener han nærmer sig mere til Opfattelsen af ham i Hiobs Bog. Resultatet bliver da omtrent, at Djævelen har paataget sig at være Profos ved den gudd: Justits, en Forretning som jeg egl. ikke seer der ligger Noget Djæveligt i, især da denne Profos mener det godt med Msk.

d: 2 Sept: 36.

BB:8

Af en tidligere Excerpt uidentivl fra 35, vil jeg blot erindre mig om Lessing^s Bearbejdelse af Faust, et Fragment, der findes i

Gothold, Ephraim Lessing^s *sämtliche Schriften* Berlin 1794.

XXII Band p. 213-231.

Dette er af et Brev fra Engel, hvori han skriver til K. G. Lessing, at hans (Lessings) afdøde Broder havde meddelt ham Ideerne til flere Stykker og deriblandt til F. Han lader Scenen foregaae i en forstyrret gothisk Kirke med et Hovedalter og 6 Bialtere. Ødelæggelse af Guds Værker er Satans Glæde og Opholdet i Ruinerne

af et Tempel hans Yndlingsopholdssted. Nu træder da forskellige Djævle frem for at aflægge Regnskab. En af dem er bleven opmærksom paa *F.* p. 218: Gott seinen Liebling zu rauben – einen denkenden, einsamen Jüngling, ganz der Wahrheit ergeben, ganz nur für sie athmend, für sie empfindend; jeder Leidenschaft absagend, außer der einzigen für die Wahrheit; dir und uns allen gefährlich, wenn er einst Lehrer des Volks würde.« Denne Djævel havde imidlertid ikke kunnet udfinde nogen svag Side hos *F.* for at angribe ham. Nu bereder da Satan sig selv til at paatage sig det og lover sig Seier; man hører imidlertid Guds Engel raabe: I skulle ikke seire. Nu kommer Udviklingen af Stykket: diesen Faust begräbt der Engel in einen tiefen Schlaf, und erschafft an seiner Stelle ein Phantom, womit die Teufel so lange ihr Spiel treiben bis es in dem Augenblick, daß sie sich seiner volllich versichern wollen, verschwindet. Alles, was mit diesem Phantome vorgeht ist Traumgesicht für den schlafenden wirklichen *F.*, dieser erwacht, da schon die Teufel sich schamvoll und wüthend entfernt haben, und dankt der Vorsehung für die Warnung, die sie durch einen so lehrreiche Traum ihm hat geben wollen. Nu var altsaa *F.* stærkere i Dyd; men der gives nu ingen nærmere Oplysning om, hvorledes Djævelen har virket paa ham for at forføre ham.

I N° 2 forekommer Intet mærkeligt. Han lader *F.*: først fremmane Aristoteles, derpaa en Djævel.

3. *F.* und sieben Geister.

Her er det endelig ved den 7de Aand, at han træffer sin Mand, den er nemlig saa hurtig som Overgangen fra det Gode til det Onde.«

d. 7. Sept: 36.

BB:9

Doctor Faust

fliegendes Blatt aus Cöln.

cfr *Knaben Wunderhorn* 1. p. 214.

d: 8 Sept: 36.

BB:10

I Tieck^s *Schriften* 5te Theil p. 462 findes en Bemærkning betræffende Goethes Virksomhed med *H:* t: Theatret i Weimar, hvor der yttres at denne i det Hele var meget negativ, og derved rigtignok forhindrede det Slette; men paa den anden Side ofte ogsaa bortskar det storartede Geniale.

d. 19 Sept. 36.

BB:11

I Tieck^s *Schriften* 4ter Band Berlin 1828 p. 199 o: f: i det andet Afsnit af »der getreue Eckart und der Tannenhäuser«, optræder det Faustiske i en vis Retning deraf som det sandselige der vil tilfredsstilles fE p 202; saaledes ogsaa Historien om Venus-Bjerget og det Liv, der føres derinde. Enkelte Steder og Udtryk erindrer endog om Goethes *Faust* fE p. 210 nederst.

[a] det er det Don Juanske det Musicalske-Sandselige (cfr. Scenen i Lenaus *Faust*, hvor Mephisto spiller op. -) cfr. *Irische Elfenmärchen* v. Grimm. 1826 p. 25 o: fl: *der kleine Sackpfeifer*. fornemlig p. 28, 29, 30. d. 29 Sept. 37.

d. 22 Oct: 36.

BB:12

Litteratur til *Faust*.

Den findes temmelig fuldstændig hos v. Raumer »historisches Taschenbuch« fünfter Jahrgang. Berlin 1834. fra p. 183-206.:

Volksbücher.

*1. Historia von D. Johann Fausten, den weitbeschreyten Zauberer vnd Schwarzkünstler. Wie er sich gegen den Teufel auf eine benannte Zeit verschrieben, Was er hierzwischen für seltsame Abenthewer gesehen, selbs angerichtet vnd getrieben, biß er endlich seinen wohl verdienten Lohn empfangen. Mehrentheils auß seinen eygenen hinderlassenen Schriften, allen hochtragenden, fürwitzigen vnd gottlosen Menschen zum schrecklichen Beispiel, abscheulichen Exempel, vnd trew hertzen Warnung zusammen gezogen vnd in den Druck verfertigt. Jacobi IIII, seyt Gott vnterthänig, widerstehwt dem Teufel, so fleucht er von euch.*Cum Gratia et Privilegio. Gedruckt zu Frankfurt am Main durch Johann Spies

MDLXXXVIII. 8.

Am Ende der Vorrede verspricht der Verfasser eine lateinische Übersetzung ..... Ob die lateinische Bearbeitung herausgekommen, ist uns nicht bekannt. Nach der vorstehenden Dedication ist der Buchdrucker Spies auch der Herausgeber des Buches, der das Manuscript aus Speier erhalten zu haben

vorgiebt.

2. *Historia vom Doct. Joh: Fausts, des ausbündigen Zauberers und Schwarzkünstlers Teuflischer Verschreibung, Vndchristlichen Leben vnd Wandel, seltsamen Abentheren, auch vberaus grawlichen vnd erschrecklichen Ende. Jetzt aufs neue vbersehen und mit vielen Stücken gemehret.* MDLXXXIX. 8.

Ohne Benennung des Druckorts. Wahrscheinlich ist dieses Buch eine neue Auflage des vorigen.

3. *Erster Theil der wahrhaftigen Historien von den greulichen und abscheulichen Sünden und Lastern, auch von vielen wunderbarlichen und seltsamen Ebentheuern so D. Johannes Faustus, ein weltberuffener Schwarzkünstler und Erzzauberer, durch seine Schwarzkunst bis an sein schreckliches End hat getrieben; mit nothwendigen Erinnerungen und schönen Exempeln, menniglichen zur Lehr und Warnung außgestrichen und erklärt durch Georg Rudolf Widman, gedruckt zu Hamburg 1599.* 4. Ex Officina Hermanni Mollerii.

Der andere Theil der Historien von Doct: Johanne Fausto dem Erzzauberer und Schwarzkünstler. Darin erzehlet wird, wie er nach seinen wiederholten teuflischen Verschreibung sich mit dem Satan verheirathet, und an Keyserlichen und Fürstlichen Höfen auch sonst viel wunderbarliche abentheuer und Schwarzkünsteres Possen getrieben hat. 4.

Der dritte Theil von Doct: Johanne Fausto dem Erzzauberer und Schwarzkünstler. Darin von seinem letzten Testament, Prophezeihungen, Anfechtungen, und erschrecklichen gewlichen ende und abschied aus dieser Weltdt, wahrhaftige und ausführliche Meldung geschieht. 4.

Zu Nürnberg erschien 1695 eine neue Ausgabe von Widmans Buch, nebst vorangefügtem Bericht Conrad Wolfg: Platzii, weiland der heiligen Schrift Doctoris, von der graulichen Zauberey-Sünde, und einem Anhang von der Lapponischen Wahrsager Ränken, wie auch sonst etlichen zauberischen Geschichten.

4. *Das ärgerliche Leben und schreckliche Ende des vielberüchtigten Erzscharzkünstlers Dr: Johanns Fausts, erstlich vor vielen Jahren fleißig beschrieben durch G. R. Widman, jetzo aufs neue übersehen und sowol mit neuen Erinnerungen als nachdenklichen Fragen und Geschichten der heutigen bösen Welt zur Warnung vermehrt durch Jo: Nicolaum Pfitzerum Med. Doct: etc.* Nürnberg 1674; 1681; 1685; 1695; 1711; 1726. 8.

5. *Christoph Wagners Zauberkünste und Leben D. Fausti.* Berlin 1712.

6. *Des durch seine Zauberkunst bekannten C.*

Wagners, weiland gewesenen Famulus D. J. Faustens Leben und Thaten von F: Schotus Tolet, in deutscher Sprach geschrieben und nunmehr mit einer Vorrede vermehrt durch P. J. M. (Marperger) Berlin 1714. 8.

7. *Des durch die ganze Welt berufenen Erzscharzkünstlers und Zauberers D. Johan Fausts mit dem Teufel aufgerichtetes Bündniß, abentheuerlicher Lebenswandel und mit Schrecken genommenes Ende. Auf neue übersehn, in eine beliebte Kürze zusammengezogen, und allen vorsetzlichen Sündern zu einer herzlichen Vermahnung und Warnung zum Druck befördert von einem Christlich Meynenden. Frankfurt und Leipzig 8. – Auch unter den Druckorten: Köln am Rhein und Nürnberg. Es ist ein Auszug oder vielmehr eine neue Bearbeitung des ältern Volksbuches und das noch jetzt gewöhnliche. – Ein Auszug davon steht im ersten Bande von Reichard^s »Bibliothek der Romane«.*

8. Hier mag auch gehören: *Faust, der große Mann und dessen Wanderungen mit dem Teufel durch die Hölle.* Wien 8.

9. *Histoire prodigieuse et lamentable de Jean Faust, grand et horrible enchanteur, avec sa mort epouvantable.* Rouen 1614. 12. Dernière édition Rouen 1667. 12. Paris 1673. 12.

10. *Histoire prodigieuse de J. Fauste, grand magicien, avec son testament et sa mort epouvantable.* Trad. de l'allemand par Victor Palma Cayet. Col: 1712. 12.

11. *Die Historie van Dr. J. Faustus, die eenen uitnemenden groote Toovenar ende swert Constenar was, uit de Hooch-Duytschen oversien ende mit figuren verclart.* Emmerich 1592. Delft 1607. 8.

Dat anderde deel van Dr. J. Faustus Historien, daarin beschreven wordt Christoffel Wagenaars Leven etc uit de Hooch Duytsche overgesetzt ende met figuren verciert. Delft 1607. 8. Auch ohne Druckort 1608. 4.

Schriften über Faust, und die ihn erwähnen.

1. *Joh. Manlius Collectanea locorum communium* Basil 1600. p. 38. Hierin findet sich die älteste bestimmte Nachricht von Faust^s Leben.

2. *Jo Wierius de Præstigiis Dæmonum lib II* p. 145 sqq. 156.

3. Conrad Gesner *Onomasticon und Epist: medicinal:*.

4.Philippus Camerarius in seinen *Horis succisivis*.

5.Martinus del Rio. *Disquisit: magicae, lib II, quæst. 11.*

6.Samuel Meigerus. *Nucleus historicus lib: VII.cap. 18.*

7. Gabriel Naudaeus *Apologia* .

8. Andreas Hondorff *Promptuarium exemplorum*.

9.Jacob Thomasius *Discursus de vagantibus scholasticis* § 28; 131; 134; 135.

10.Bierling *Diss: de Pyrrhonismo historicop.* 158 sqq.

11.Philipp Begardi *Zeyger der Gesundtheit* Worms 1539.

12. Joh. Conr. Dürr. *Dissert. epistolica de Johanne Fausto*. Altdorf 1676. Sie steht in Schellhorn *Amoenitat. literar. tom. V. p. 50 sqq.* Der Verfasser hält die Geschichte Fausts für ein Märchen und sucht zu beweisen, daß Alles was vom Doctor Faust erzählt wird, auf den Buchdrucker Fust gehe, worin er jedoch irrt.

13. Joh. Georg Neumannet C. C. Kirchner, *auctor et respondens, Dissertatio historica de Fausto præstigiatore*. Wittenberg 1683. 4. Dieses ist die erste kritische Behandlung der Geschichte Faust^s. Es sind davon mehre Ausgaben erschienen: 1742; 1743; 1746. Eine deutsche Uebersetzung davon findet sich in dem Buche: *Deliciarum Manipulus* das ist Annehmliche und rare Discourse von mancherlei nützlichen und curiosen Dingen. Erster Theil 1703. Diese Uebersetzung führt den Titel: *Curiöse academische Catheder-Lust, oder historische Betrachtung des sogenannten Dr: Faustens auf der Universität Wittenberg, den 23 Mai 1683* herausgegeben v: M. Johann Georg Neumann. In dieser Uebersetzung fehlt der §8, des zweiten Capitels der lateinischen Urschrift, und nach dem §5, des drittens Capitels ist ein neuer Paragraph hinzugekommen, der eine Wiederlegung der Meinung enthält, daß Doctor Faust und der Buchdrucker Fust eine und dieselbe Person wäre.

14. Henr: Weissii *Dissertatio de Doctore, quem vocant Joh: Fausto, circuli Wittenbergensis olim habitatore*. Altenb: 1728. Fol.

15. Tentzel, *Supplem. Hist. Gothanæ*. Jenae 1701. Tom 1 p. 95. Dessen monatliche Unterhaltungen 1704. S. 746. Tentzels Nachrichten sind aus Briefen

des Mutianus Rufus, welcher den Vornamen Georg gibt.

16. Trithemii *Epist. familiares Hagenoae* 1580 p. 312. Trithem führen wir nur an zur Berichtigung der Meinung Vieler, als ob er vom Doctor Faust spräche. Allein der Faust, den er erwähnt ist Sabellicus, der sich Faustus minor nannte.

17. Christoph August Heumann^s *Nachrichten vom Dr. Faust in Heubners Bibliotheca magica*. Auch in den Hanöverschen Beiträgen zum Nutzen und Vergnügen 1759. S. 610 fl.

18. Bok^s und Baumanns *Nachrichten von Faust*, im Hanöverschen Magazine v. J: 1758. S. 1643 und v. J. 1759. S. 609.

19. J. C. W. Moehsen: *Verzeichniß einer Sammlung von Bildnissen, größtentheils berühmter Aertze*. Berlin 1771. 4.S. 13-18.

20. Motschmanni *Erfortia literata continuata*.St. 3. S. 372 fl.

21. *Historische Remarquen über Dr. Johann Fausts Leben, nebst andern hierbei ereigneten Begebenheiten, auch was sonst von Fausts Büchern ohne Grund ausgestreuet worden*. Zwickau ohne Jahrzahl. 8.

22. *Historisch-kritische Untersuchung über das Leben und die Thaten des als Schwarzkünstler verschrienen Landfahrs Dr. Johan Fausts, des Cagliostro seiner Zeiten* (vom Mg: Köhler) Leipzig 1791. 8.

23. *Über Faust als Volksbuch s. die Deutschen Volksbücherv*. J. Görres. S. 207. fl.

24. *Ueber die verschiedenen poetischen Behandlungen der National-Legende vom Doctor Faust in deutscher Sprache, steht im Journal von und für Deutschland* 1792. St. 8 S. 687 fl.

25. Horst *Zauberbibliothek* Th. II. S. 108 fl. Th. III S. 86 fl. Th. IV S. 141 fl.

26. *Einige literarische Nachrichten über Faust* stehn in Koch^s *Compendium der deutschen Literatur Geschichte* Th. II unter den Romanen S. 238.

27. Bouterwek in der *Geschichte der Poesie und Beredsamkeit* Band IX S. 422 erwähnt gleichfalls Faust und seinen Zauberroman.

28. *Ueber Doctor Faust*; die ältesten Nachrichten von

ihm stehen in der Berliner Monatsschrift vom Jahre 1810 Junius S. 17 fl.

29. Schmidt in seiner *Geschichte der romantischen Poesie*, versprach eine Geschichte der Dichtung v. Faust, ob sie aber erschienen, ist uns nicht bekannt.

30. *Über Calderons Wunderthätigen Magus, ein Beitrag zum Verständniß der Faustischen Fabel* von Dr. Rosenkranz. Halle 1829. 8.

31. *Doctor Faust* vom Dr. Stieglitz. Im deutschen Museum von Friedrich Schlegel v. J. 1812 Oct:.

32. *Von zwei alten Bildern im Keller unter Auerbachs Hofe zu Leipzig*, Scenen aus Fausts Leben vorstellend von Dr. Stieglitz. In den Beiträgen zur vaterländischen Alterthumskunde, herausgegeben vom sächsischen Vereine zur Erforschung vaterländischer Alterthümer Leipzig 1826. 8.

33. Einige Bemerkungen über die Bilder in Auerbachs Keller finden sich im *Leipziger Tageblatte* v. J: 1833. N° 20, worauf in den Numern 22, 23, 25. Versuche von Übersetzungen der auf dem Bilde mit dem Schmause befindlichen lateinischen Verse erschienen. Dasselbe Tageblatt Numer 31 eine kurze Anzeige über die Sage v. Faust.

Die Angabe, es solle in der *Wiener Literaturzeitung* v. J. 1816 S. 414 etwas über Faust als Krakauer Student enthalten sein, ist unrichtig; wir finden hier nur die Erwähnung der Sage und eine Vergleichung des Faust^s mit dem polnischen Schwarzkünstler Twardowsky, die in dem hier angezeigten Buche: *Geschichte der Krakauer Buchdruckereien etc.* von Joseph Matecki, befindlich ist.

Dichterische Behandlungen

1. Schon im siebzehnten Jahrhundert muß Faust ein Gegenstand der Schauspiele gewesen sein, da Neumann (*Disquis: de Fausto* cap. III, § VIII. 1683) erinnert, Fausts Andenken würde längst verschwunden sein, wäre er nicht mehrmal auf der Bühne, auch in Trauerspielen, vorgeführt worden. Das erste solcher Stücke, von dem man gewisse Nachricht hat, ist aus späteren Zeiten. Es gab im Jahre 1746 die Schuchische Gesellschaft in Mainz ein extemporirtes Stück v. Faust. *Theater Journal für Deutschland* 1,64.

2. Zu dieser Zeit wurde Faust mehrmal als tragische Posse auf das Theater gebracht, vorzüglich auf Marionettentheater, wo sie sich bis jetzt noch erhalten.

In den Marionettenstücken ist alles ins Komische gezogen sie haben überdies manches vom Volksbuche Abweichendes. In den uns bekannten solchen Stücken, auf den sogenannten Kunsttheatern von Dreher und Schytz, Thieme, Eberle tritt Faust vorzüglich an dem Hofe zu Parma auf, vor dem Herzoge Ferdinand und seiner Gemahlin Luise, denen er viele Erscheinungen vorführt, Goliath und David, Simson, Lucretia die Römerin, König Salomo, Judith, die dem Holofernes das Haupt abschlägt, und Helena, die Trojanerin. Auch Wagner, Fausts Famulus, fehlt nicht, noch weniger Mephistopheles. So lassen sich ebenfalls mehre Geister, Drachen und dergleichen sehen. Eine Hauptrolle spielt Casperle mit seinen bekannten Späßen, der in verschiedenen Verwandlungen auftritt, wo er besonders als einen reisenden Passagier sich zeigt, zu Fuß und zu Pferde, das mehrmal sich verwandelt.

Als Fortsetzung der Seitenstücke zum Faust, gibt es auch noch eine andere Vorstellung von mechanischen Kunstfiguren: J. Christoph Wagner, ehemaliger Famulus beim Doctor Faust, auch unter dem Titel: Doctor Wagner, oder Fausts Höllenzwang. Außer Wagnern, dem Helden des Stücks, kommt auch Faust zum Vorschein, Geister und andre Erscheinungen, so wie Casperle, in verschiedenen Gestalten, dienen zur Unterhaltung.

3. In chinesischen Schattenspielen wurde von den Gebrüdern Lobe Doctor Faust als ein Zauberstück vorgestellt, worin zuletzt Faust vom Teufel geholt wird.

4. Als Pantomime kam Faust häufig auf das Theater. Im Jahre 1770 gab die Wäsersche Gesellschaft in Leipzig eine Pantomime Dr. Faust. S. Ueber die Leipziger Bühne an Herrn J. F. Löwen zu Rostock. Erstes Schreiben 1770 S. 96. Zweites Schreiben S. 200. Im Jahre 1809 sah man in Leipzig eine ähnliche Pantomime, von der Nuthischen Gesellschaft.

Zu Wien wurde im Jahre 1779 eine Pantomime, Dr. Faust, aufgeführt, wozu ein Programm in deutscher und französischer Sprache ausgegeben wurde: *Dernier jour du Docteur Faust, Pantomime dressé sur un plan allemand d'un de nos amateurs du Théâtre, représenté par des enfants au Theatre Imp. et Royal* d: i: Doctor Faust^s letzter Tag, eine Pantomime, nach dem Entwurfe eines hiesigen Theaterfreunds aufgeführt durch Kinder auf dem K. K. Theater.

5. Lessing hatte die Absicht Faust als Schauspiel zu bearbeiten, er hat aber nur eine Scene bekannt gemacht in den Briefen, die neueste Litteratur betreffend Th. 1 S. 103 und in den Analecten für die Litteratur Th. 1, S 210. Auch in zweiten Theile von Lessings Theatralischem Nachlasse. Lessing soll zwei verschiedene Pläne zu einem Faust entworfen haben.

6. *Johann Faust, ein allegorisches Drama von fünf*

Aufzügen. München 1775, 8.

7. Der Höllenrichter von Lenz. Ein Fragment, das im *deutschen Museum* vom Jahre 1777. Mai S. 254 steht, worin Faust^s abgeschiedener Geist wieder auf die Erde zurückgeführt wird.

8. *Situationen aus Faust^s Leben* von Maler Müller. Mannheim 1776. Auch in zweiten Theile von Müllers Werken.

9. Faust^s Leben dramatisirt vom Maler Müller Mannheim 1778. 8. und in zweiten Theile von Müllers Werken.

10. *Doctor Faust^s Leibgürtel. Posse in einem Akt nach Rousseau.* Es ist eine freie Übersetzung von Rousseau *Devin de village.* Sie steht im *Theater der Ausländer* von Reichard Band III.

11. *Scenen aus Fausts Leben* von Schreiber. Offenbach 1792. 8.

12. *Doctor Faust Volksschauspiel* im 5 Akten, vom Graf von Soden. Augsburg 1797 . 8.

13. Von J. F. Schink sind verschiedene Dichtungen über Faust bekannt: der neue Faust ein Duodrama von Schink. Es steht in dem Buche: *Zum Behuf des deutschens Theaters.* Eine Probe davon stand vorher im sechsten Bande von Reichard^s *Theater-Journal für Deutschland.*

14. *Doctor Faust^s Bund mit der Hölle,* von Schink, steht im *Berliner Archive der Zeit und ihres Geschmacks* vom Jahre 1796.

15. *Johann Faust dramatische Phantasie* von J.F. Schink 1804. 8.

16. Auch hatte Schink eine Oper, *Faust,* angefangen, von welcher der ältere Methfessel einige Stücke in Musik setzte.

17. *Faust, Tragoedie in einem Akt* von Chamisso, in dessen *Musen-Almanach* vom Jahre 1804. Auch in der Sammlung seiner Gedichte Leipzig 1831. 8.

18. *Der Färberhof, oder die Buchdruckerei in Mainz* von Nicolaus Voigt. In den *Ruinen am Rhein* Th. 1. Frankfurt am Main 1809 8. Dieses Schauspiel enthält Fausts Geschichte mit der des Don Juan vermischt.

19. *Faust, eine romantische Tragoedie,* von Dr: K. Schöne. Berlin 1809. 8.

20. *Die Jubelfeier der Hölle oder Faust der jüngere.*
Schauspiel in fünf Akten von Benkowitz. Berlin 1808.

21. *Der travestirte Dr. Faust,* Trauerspiel in zwei Akten. Berlin 1809.

22. *Faust ein Trauerspiel nach der Volkslegende*
bearbeitet von August Klingemann.

23. *Scenen aus Fausts Leben* vom Verfasser der
Adelheid v. Messina.

24. *Faust und Don Juan,* Tragoedie in fünf Akten von
Grabbe. Frankfurt 1829. 8.

25. *Faust der wunderthätige Magus des Nordens* von
Holtei. Melodrama.

26. *Faust im Gewandte der Zeit, ein Schattenspiel* mit
Licht. v. Harro Haring. Leipzig. 1831. 12.

27. *Mantelkragen des verlorren Faust.* Von Harro
Haring. Leipzig 1831.

28. *Faust eine Tragoedie* v. Goethe.

Nach der zweiten Ausgabe vom Jahre 1808
bearbeitete Tieck, mit gutem Erfolge, den Faust für
das Theater, der auf den Bühnen zu Leipzig und
Dresden am 28 August des Jahres 1829., als an
Göthes achtzigstem Geburtstage, zum ersten Male
aufgeführt wurde.

29. C. C. L. Schöne, *Fortsetzung von Gothes Faust,* als
zweiter Theil. Berlin 1823. 12.

30 *Geistlich Nachspiel zur Tragoedie Faust* von Dr.
Carl Rosenkranz. Leipzig 1831. 8.

31. *Faust eine Tragoedie* v. Göthe, fortgesetzt von J. D.
Hofmann Leipzig 1832. 8.

32. *Faustische Scenen* von Gustav Pfizer. Im
Morgenblatte vom Jahre 1831. N° 159 f. die Scenen
knüpfen sich an das Ende der Tragoedie von Göthe.

33. Ein Fürst Radzivil hatte eine Composition zu
Göthes *Faust* geschrieben, die aber weder auf das
Theater gekommen, noch sonst bekannt geworden ist.
Göthe erwähnt sie in den Tag und Jahresheften, als
Ergänzung seiner sonstigen Bekentnisse. *Gothes
Werke, Ausgabe letzter Hand* 1830 Th. 32. S. 88.

Französische Uebersetzungen.

34. *Fausttragédie traduit de l'allemand.* Paris 1825. 8.

35. *Faust, nouvelle traduction en prose et en vers.* par Gerard. Paris 1827.

36. *Fausttragedie* de Mr. Goethe, traduite en françois par Mr. Stampfer, ornée de XVII dessins par Mr. de Lacroix. Paris 1828. Fol. Die Zeichnungen sind lithographirt.

Englische Uebersetzungen.

37. *Faustus* from the German of Göthe, by the Lord Lowison Gower. London 1825. Da hier einige Stellen der deutschen Urschrift ausgelassen waren, so hat Shelley das Fehlende ergänzt. *Posthumous Poems* of P.B. Shelley.

38. Eine andere englische Uebersetzung soll von Gay erschienen sein, deren Titel uns aber nicht bekannt ist.

39. Auch in die schwedische Sprache wurde Faust übersetzt, worüber uns aber keine nähere Anzeige zugekommen.

Schriften über Göthes Faust.

40. *Ueber Göthes Faust und dessen Fortsetzung, nebst einem Anhang vom ewigen Juden* Leipzig 1824. 8.

41. *Aesthetische Vorlesungen über Gothes Faust als Beitrag zur Anerkennung wissenschaftlicher Kunst-Beurtheilung.* Herausgegeben von Dr. H. F. W. Hinrichs. Halle 1825. 8.

42. Vorlesungen von Wolf über Göthes *Faust*, 1829 in Jena gehalten. Nicht gedruckt.

43. Vorlesungen über Göthes *Faust* von K.E: Schubarth. Berlin 1830.

44. *Heroldsstimme zu Göthes Faust*, ersten und zweiten Theils mit besonderer Beziehung auf die Schlusscene des ersten Theils v.C. J. G. G-I. Leipzig

1831. 8.

45. L. B. (Bechstein) *die Darstellung der Tragoedie Faust von Göthe auf der Bühne. Ein zeitgemäßes Wort für Theater-Directionen, Schauspieler und Bühnenfreunde.* Stuttgart 1831. 12.

46. *Ueber Erklärung und Fortsetzung des »Faust« im Allgemeinen und insbesondere über »Christliches Nachspiel zur Tragoedie Faust«* von K. Rosenkranz. Leipzig 1831. 8.

47. *Vorlesungen über Göthes Faust* von F. A. Rauch. Büdigen 1830.

48. Sehr treffende Bemerkungen und Erläuterungen über Göthes *Faust* gibt Falk in seinem Buche: *Göthe aus näherem Umgang dargestellt*, wo er die Or[i]ginalität Göthes gegen andre Dichter hervorhebt, die richtige Auffassung aller und jeder Lebensverhältnisse, das innige Zusammenfließen mit der Natur und ihren Erscheinungen, und das Eindringen in das Universalleben der Natur.

49. *Doctor Faustus tragical history* by Chr: Marlowe. London 1604. 1616. 1624. 1651. 1663. Dieses Stück steht auch im ersten Bande der Old Plays being a continuation of Dodleys collection. Marlowe lebte in der letzten Hälfte des sechzehnten Jahrhunderts und war auch noch ein Zeitgenosse Shakspeares, als Schauspieldichter und Schauspieler gleich berühmt.

50. *Doctor Faustus, Tragoedie von Christoph Marlowe.* Aus dem Englischen übersetzt von Wilhelm Müller. Mit einer Vorrede von Ludvig Achim v. Arnim. Berlin 1808. 8.

51. *Life and Death of Doctor Faustus with the humors of Harlequin and Scaramouche.* London 1697.

52. *A Dramatic Entertainment, call'd the Necromances, or Harlequin Doctor Faustus.* London 1768.

53. In London wurde im Jahre 1825 ein Faust auf das Theater gebracht, in dem ernsthafte Scenen, Göthes *Faust* entnommen, mit lustigen abwechselten, auch Lieder eingemischt waren. Vornehmlich wurde das Stück durch die Darstellungen von Reisen zu Wasser, Land und durch die Luft durch Höllenspuk und mancherlei Erscheinungen, so wie durch gute Decorationen gehoben. S. *Morgenblatt* v. J. 1825 N° 149.

Opern.

54. *Dr. Fausts Mantel. Zauberspiel mit Gesang in zwei Akten* von Adolph Bäuerle. Wien 1819. 8.

55. *Faust Trauerspiel mit Gesang und Tantz* von Julius v. Voss. Berlin 1824. 8.

56. *Faust Oper in vier Aufzügen* von Bernard, Musik v. Sphor.

57. *Fausto Operaseria* in drei Akten, in Paris zum ersten Male gegeben im März 1831. Die Musik ist vom Fraülein Louise Bertin.

Erzählungen.

58. *Doctor Faust eine Erzählung*. Hamilton frei übersetzt v. Mylius. Im zweiten Bande der Bibliothek der Romane. Das französische Original führt den Titel: *l'enchanteur Faustus*.

59. *Fausts Leben, Thaten und Höllenfahrt* in fünf Büchern v. Klinger. Petersburg 1791. 8.

60. *Faust von Mainz*, Gemälde aus der Mitte des funfzehnten Jahrhunderts, vom J. M. Kamarack. Leipzig. 1794.

61. *Der umgekehrte Faust oder Frosch^S Jugendjahrev.* Seybold. Heidelberg 1816.

62. *Fausts Lehrling* eine kleine Erzählung von Gerle. Im dritten Theile von des Verfassers Schattenrisse und Mondnachts Bilder Leipzig 1824. 8.

63. *Faustus ein Gedicht* in lyrischer Form von Ludvig Bechstein. Leipzig 1832. 4. mit acht Kupfertafeln. Proben davon standen im *Morgenblatt* vom Jahre 1831.

BB:13

=

Til at belyse den national individuelle Forskjellighed i Opfattelsen af Sagnet om Faust, maatte man sammenstille ham med Troldkarlen Virgilius, den findes fortalt i » *Erzählungen und Märchen*: herausgegeben v. F. H: v. der Hagen. Prenzlau 1825«, jeg troer i første Bind. Görres omtaler den i hans *Værk die teutschen Volksbücher*« p 225-229.

BB:14

#

Foranlediget ved en Yttring af v. Raumer i 5te Aargang af hans historiske » *Taschenbuch*« p. 137, hvor han synes at udtale en Anskuelse, der har en Liighed med en tidligere af mig selv udviklet Opfattelse, besluttede jeg mig til, da denne hans Yttring er ledsaget af et Citat: »Ueber das wahrscheinliche Alter und die Bedeutung des Gedicht vom wartburger Kriege. von Koberstein S. 57.«, at eftersee dette, og Værket ligger nu for mig. Da v. Raumer selv ikke indlader sig videre paa dette, maa jeg alene holde mig til Koberstein, hvorved imidlertid møder den Vanskelighed, at jeg ikke kjender det mindste til det Digt, om hvilket Talen er. Han vil sætte »das Räthselspiel zwischen Wolfram v. Eschenbach und Klinsor« udenfor Forbindelsen med den Wartburger Veddestrid. »Und so ist denn, wie gesagt, aus der Neigung, die auf Wolframs Verherrlichung gerichtet war, und aus dieser Vorliebe für das Allegorische und Räthselhafte auch unser Räthselspiel entsprungen, in welchem dem tüchtigen in dem Glauben an die Untrüglichkeit und Allgemeingültigkeit des Christenthums erstarkten Wolfram die neckende, hämische Magie in dem Klinsor entgegentritt, die aus dem Naturglauben hervorgegangen und nach dem heidnischen Orient, als ihrem Vaterland zurückweisend, den Christen an sich selbst irre zu machen, die Unzulänglichkeit der chr: Offenbarung zu erweisen versucht, und da ihr dies nicht gelingen will, den Teufel selbst zu Hülfe ruft, als das Element des ewigen Verneinens, Aufhebens und Zerstörens. etc. Han mener nu, »at vi allerede her see den første Fremtræden af den Idee, der i de følgende Aarhundreder især siden Reformationen mere og mere udviklende sig og bevægende sig om et bestemt Individuum, som dens Midpunct, endelig grebes i sin fulde Dybde af Goethe i hans » *Faust*«, dog saaledes, at medens begge Digtere have opfattet den store Kløft i Msk, den ældste efter hele Middelalderens Verdens Anskuelse fremstillet den Kløft i to Individer, hvorimod Goethe har ladet den udvikle sig i et Individ.«

Ved nærmere Eftersyn indeholdes imidlertid ikke det deri, som jeg havde ventet, og den hele Bemærkning synes snarere at opløse sig i en Trivialitet. Det nemlig at opfatte Livet som en Kamp og følgelig at opfatte det Liv, der væsentlig er bevæget af det Religieuse som en Kamp mell. Djævelen og Gud, om jeg saa maa sige, er ingenlunde en fra den nyere Tids specifique forskjellig Opfattelsesmaade og det vilde være let, blot abstraherende fra en goethisk poetisk Udvikling (om det imidlertid netop er Tilfældet med *Faust* derom siden), der meer seer disse 2 Verdener i og med hinanden og opfatter disse 2 Magter i en højere Concentricitet, ikke i den phænomenologiske Excentricität; at opdrive Exempler herpaa saavel i en nyere som i en ældre Udvikling end Middelalderen. – Spørge vi dernæst, hvorledes da Forskjellen mell. den ældre og den goethiske Opfattelse er at forstaae, saa faae vi heller ei stort mere Lys; thi den specifique Forskjel mellem dem, er, hvad vor Forfatter ikke har seet, at Goethe har skrevet en anden Deel af *F.*, hvorimod jeg slet ikke kan see, at han har ladet denne Kamp udspinde sig i Individet selv; thi han parallelliseres jo med Klingsor, som jo ogsaa havde sin

a og et Spørgsmaal bliver det, om ikke disse igjen, ligesom de selv lod Verden og dens Bevægelser gestalte sig for dem, maatte selv for den Betragter, der i sin Udvikling har overlevet Middelalderen, gjentage den samme Tvesidethed

[b] netop derved, at med den ene Stræben tillige dens Modsætning gik op i Bevidstheden.

[c] derfor har Faust ogsaa verdenshistorisk opfattet i en Henseende sin Modvægt i den ene saliggjørende Kirke.

[d] cfr i denne Anledning Schlegels Bemærkninger om de 3 Arter Tragødiier.

bedre Begyndelse og F. er jo først F. fra det Moment af, at hans Udviklings Conflict med Verden fremmaner Djævelen (naar jeg siger, at han da først er F: og derved antyder ligesom en tidligere Existens, saa er det grundet i Sprogets Svaghed, der bestandig maa tillade en Forvexling af Individet og Ideen F., om denne sidste gjelder det bibelske Udtryk: den var i Begyndelsen.), kun at nu F. er udviklet mere lyrisk (alt er derfor væltet over til den Side), hvorimod den ældre Digter har opfattet det mere episk; men denne Forskjel i Opfattelse kan naturligviis gjentage sig ogsaa indenfor enhver Tids eiendommelig: modificerede Kreds. Overhovedet mener jeg, at der slet ikke er - Spørgsmaal om, hvorledes Digterne opfattede, ihvorvel disse som Repræsentanter ogsaa bør komme i Betragtning^a; - men hvorledes Tiden verdenshistorisk ligger for os, og her troer jeg, at medens i den mangfoldige Retninger krydsede sig, de da, om jeg saa maa sige, ikke vidste af hinanden, og ikke saa, hvorledes, da det alene er Verdens Siden jeg taler om, hvorledes den ene ironiserede den anden; hvorimod den nyere Tid som mere umsigtig ikke i en saadan begeistrende Illusion henlevende, bliver sig det, som den ældre Tid yderliggjorde sig som Nisser, Trolde, Djævelen, bevidst som Verdens kolde Ironie, som den maaskee i næste Øieblik selv igjen er et Leed af mod noget andet Middelalderen kunde vel derfor meget godt og dybt grundet i dens hele Væsen opfatte Livet som en Kamp, og saaledes her ogsaa mellem den barnlig fromme Wolfram og den snedige Klingsor; men til Ro kom den aldrig; thi seirede ogsaa Christd.; saa seirede jo dog kun en Livsanskuelse, der forkynder sig som en Kamp, hvor altsaa Striden maatte begynde paa ny, om end indenfor en anden Kreds, hvilket ei vedkommer os her.

3 Dec. 36.

BB:15

I Fr: v. Baader *Fermenta cognitionis* findes enkelte ret gode Bemærkninger angaaende » *Faust*«, saaledes 1ste Hefte p. 27 N^{ot} **; p. 58 o: f:.

BB:16

Litteratur til den evige Jøde.

cfr. *Almindelig Morskabslæsning* i Danmark og Norge ved Nyerup. Kjøbh: 1816.

Især Disputatser en af Prof: Christoph Schulz i Königsberg. 1689; en af Prof: Carl Anton i Helmstad 1755. Disse findes paa Universitets Bibliotheket og

desuden: en sub præsidio Gotfried Thilonis *de Judæo immortalis*. Wit: 1672; en under Prof: Sebastian

Neumann^s Præsidium *de duobus testibus passionis dominicæ* Jena 1668; en holdet paa Regentsen af Casp. Kildgaard Hafniæ 1733 » *de Judæo non mortali*.

cfr. Görresp. 201-3.

cfr. *Ein Volksbüchlein*. Zweite Ausgabe. München 1835. p. 267-74.

Blade af Jerusalems Skomagers Lommebog. Kh: 1833. af Ingemann.

BB:17

Romanzen af A. W. Schlegel » *die Warnung*« findes i » *Auswahl deutscher Gedichte* v. Dr: K. E. P. Wackernagel Berlin 1836 zweite Auflage. p 407.

BB:18

I Goethes » *aus meinem Leben*« 3te Theil findes ogsaa hans Idee til en Bearbejdelse af den evige Jøde, hvor han, ret sig selv tro, søger at motivere den evige Jødes Fortvivlelse.

BB:19

den evige Jøde oversat af det Tydske. Kiøbenhavn 1797 paa Stadthagens Forlag. 246 pp. et jamerligt Product, med mindre man vilde bruge Bogen som Ledetraad ved Underviisning i Historie, dog en ret poetisk Forgrund: 4 Ynglinge af 4 forskjellige Nationer, der treffe sammen ved Leipziger Paaskemesse, af hvilke den Ene er en Enthusiast for Lavaters physiognomiske Fragmenter, og practiserer heldigt, indtil de træffe paa denne Mand; ihvorvel nu det er mærkeligt, at en saadan Kjender af Ansigter ikke kjender en Jødes fortrinligviis marquerede Physionomie, saa giver dog denne umotiverede Uvidenhed dog Anledning til den ret interessante Scene, hvor Enhver spørger ham paa sit Sprog, hvad Landsmand han er og han svarer i hver Enkelts Sprog benægtende. – Forøvrigt uden al Betydning. Man glemmer reent, hvem det er der taler, og disse enkelte Skuffelser fE at han oplyser nogle hæftige uenige Critikere om Tilværelsen af det Værk, hvis Uægthed, der paastaaes; ell. hvor han seer sig selv meget uheldigt fremstillet paa Scenen, ere meget slet benyttede, overhovedet er her blot Ramme, ikke Indhold. Han er her som naturligviis i de fleste Bearbejdelse, da det falder langt lettere, langt mere opfattet som den timelige end som den evige Jøde ∴ det reent atomistiske i Tiden i dens mangfoldige brogede Skikkelser er fremstillede, hvorimod det, i det

[a] den evige Jøde er den forstenede Loths Hustrue bragt til Bevidsthed.

Hele langt mere indefter vendte, den dybeste tauseste Fortvivlelse betegnende, end de udvortes Gjenstande i og for sig opfattende Øie savnes, og han udrustes med en god Deel en Avanturier eiendommelig Snaksomhed (αλαζονία), og vedkommende har derfor ikke engang forstaaet det han selv fortæller: at d: e: J: kun maa opholde sig 3 Dage paa eet Sted, og det er et poetisk Fatum, som d: evige Jøde ikke kan (thi det vilde være Ideens Selvmord) snyde paa den Maade, at han i hele 3 Dage og 3 Nætter tilfredsstiller deres Videbegjerlighed; den eneste Maade, hvorpaa Sligt kunde holdes, var ved at udhæve som Modvægt, hvorlidet det interesserede ham selv, hvor lidt Alt det var mod den Sorg, han bar paa, som han aldrig kunde lette ved at udtale den i noget Øieblik, da alle Øieblikke ikke ville være nok – netop fordi den var evig.

d. 29 Febr. 37.

BB:20

Jeg vil blot anføre de dybsindige Ord i A.W. Schlegels Romanze om den evige Jøde

Ich bin nicht jung, ich bin nicht alt,

Mein Leben ist kein Leben.

og

der ewige Jude v. Wilhelm Müller, Taschenbuch zum geselligen Vergnügen 1823 p.10

So zieh' ich Tag und Nacht einher,

Das Herz so voll die Welt so leer,

Ich habe Alles schon gesehn

Und darf doch nicht zur Ruhe gehn.

d. 28 Aug. 37.

BB:21

Literatur til *Don Juan*.

BB:22

Hvorledes, naar det Kunstneriske i Opfattelse og

Fremstilling mangler, Nydelsen taber det Halve trods Alt det Piquante og Interessante i Situation, det kan fE af: Mittheilungen aus dem Tagebuche eines Arztes. aus dem Englischenv.C Jürgens, 3 Dele Brunswig 1833. Man kan ikke nægte denne Mand megen Erfaring og et ved denne for Situationer øvet Øie; man kommer under Læsningen tidt til at tænke paa at Livet dog er rigere er mangfoldigere end den ypperste Digters Phantasie; men da det Poetiske i Opfattelsen i en vis Henseende mangler, saa indrømmes der ikke Læseren den Nyden den harmoniske Glæde, der dog er det høieste. Stoffet overvælder Een paa en Maade. Det Poetiske, der ligger deri, bemægtiger sig Læseren og nøder ham paa en Maade til en Art Productivitet, idet hans Phantasie ligesom bliver forceret til at lade det gestalte sig for sig. Man vil derfor vist ikke let glemme det Indtryk, Læsningen af dette Værk har gjort paa Een; men derimod vil man neppe tye tilbage til det som man gjør ved det ægte Kunstneriske, og dersom man gjorde det, vilde man neppe, og i samme Grad som det ret poetisk havde beskjæftiget Gemyttet, finde sig tilfredsstillet.

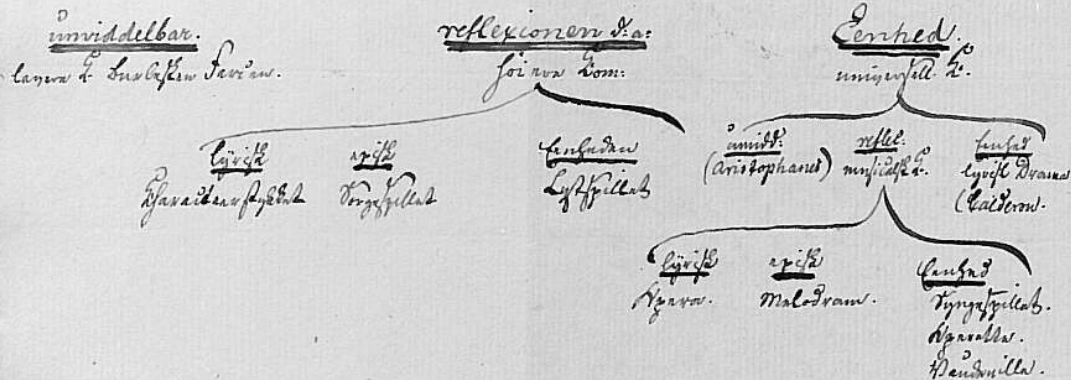
Som noget der er saa sandt, og hvor Lægen ved saavidt muligt ordret at optegne et af Naturen herligt udrustet Msk. Vanvids Phantasier derved ogsaa har faaet noget ægte Poetisk ogsaa i Fremstillingen (umidd: Lyrik), erindrer jeg fE i første Deel i Stykket: » *Liebeshändel und Wahnwitz.*« (p.159 fl.) p. 184 fE. hvor den Afsindige Warringham (en Mand med megen Læsning, Theater, forliebt i en Actrice) antager Lægen for en Skuespiller, fortæller ham, at han vil skrive en Tragoedie, og vise ham Noget ganske andet; thi nu gik han ned til Helvede for at lære at tale af Satan. Naar han taler, glemmer han let, hvad han vil sige og bemærker i den Anledning, at Shakespeare maa være en stor Sjelekjender, der kalder Hukommelsen Sjele-Sundhedens Prøve p: 189 han taler om hans Skuespil: Ach - jetzt, noch einmal - ich sagte, ich hätte einen Charakter für Sie - gut; lassen Sie ihm Gerechtigkeit wiederfahren, oder bei meinem Leben ich will sie dermaßen auszischen als wäre ich eine Riesenschlange, die mitten im Parterre zusammengerollt läge! - Da ist ein Gedanke für Sie beiläufig zu sagen! Halt! ich verliere ihn abermahls - halt ihn - halt ihn«.

I det første Bind findes ogsaa en Historie: » *der verdrehte Kopf*« p. 317, som anføres som et Exempel paa en vis Art af Hypochondrie. Den er særdeles interessant i psykologisk Henseende, saavel den Maade han veed at fastholde sin fixe Idee trods alle Facta, som ogsaa de enkelte humoristiske Glimt, hvor han selv indseer det Latterlige i sin formentlige Situation.

BB:23

Selvendte Diagram over den sig udviklende Comoedie findes i flyvende Post for 1828 om ikke i den samme Form som her.

Comoedien.

Inspiration — Illusion
 Læreren ; Lærerske ; Læreren. 2.2

2.16 Jan. 37.

I G. 124

Journalen BB, s. [86] (BB:23)

Følgende Schema over den sig udviklende Comoedie findes i flyvende Post for 1828 om ikke i den samme Form som her.

Comoedie.

Lune; Ironie; Humor. ??

d. 16 Jan: 37.

BB:24

Noget om Pagen i *Figaro*; Papageno i *Tryllefløiten* og *Don Juan*.

For første Gang skal jeg iaften see Tryllefløiten, der har forekommet mig at maatte have Betydning med Hensyn til Don Juan og at udfylde et Stadium mellem ham og Pagen i *Figaro*. Jeg troer nemlig, at Mozart i disse tre Stadier har fuldendt og fuldendt fremstillet en Kjærligheds-Udvikling paa sit umiddelbare Standpunct.

1) Pagen i *Figaro* er det første Standpunct i Udviklingen; det er den ubestemte vaagnende Attraa i en bevidstløs Conflict med Omgivelserne, er det Farvespil, hvoraf efterhaanden en reen Farve udvikler sig; det er det endnu ikke givne Jeg men det vordende Jeg med dets tastende Følehorn. Ligesom al Tilblivelse er en Polemik, saaledes er ogsaa Livet selv; paa det første Standpunct ikke bevidst men en stadig Approximation til Bevidsthed. Den identificerer paa en Maade sig med Verden (Barnets »mig«), men netop fordi det er et Liv, en Udvikling, netop derfor er der uendelig Tilnærmen til den bestemte bevidste Attraa, uden at dog denne derfor kommer som et sidste Moment, da den tvertimod som et nyt Udgangspunct kommer med eet Slag og ikke lader sig forklare af alle de foregaaende. Hele Fylden og hele det Territorium, hvorpaa Livet paa dets forskjellige Udviklingsstadier skal bevæge sig, er givet; hele Livets Horizont er givet med al dens Mangfoldighed (men netop fordi Jeget ikke er givet, kunde maaskee paa det høieste Approximations-Standpunct det Spørgsmaal fremstaae som Resultat: hvorfor man ikke saae Jorden, som jo dog ogsaa var et Himmellegeme paa Himlen); – derfor, ligesom Planten fængslet til eet Punct, udaander det sin Længsel, hendufter sin Attraa; men Længselen og Attraaen er ikke saa bestemt, at den river ham op af Jorden for at finde det Søjte. Tvertimod synes det Attraaede i store Masser at glide forbi ham, og naar han vil gribe efter det Enkelte og igjen lader det være, saa er det ikke, fordi det forsvinder for ham, – thi i saa Fald vilde Begjerligheden enten være saa stærk, at den pludselig rev ham løs af den Jordbund, hvori han spirede, eller dog lade Øiet med Ingeborgs Blik forfølge den Forsvindende – men fordi der i samme Nu viser sig noget ligesaa Herligt og Skjønt, der, igjen forsvindende, afløses af noget ligesaa Herligt og Skjønt osv., – og dette igjen ikke, fordi det virkelig er Tilfældet med hele den udviklede Fylde, at Alt i den er lige skjønt osv., men fordi Individet paa dette Standpunct ikke har udsondret sig og derfor egenlig ingen Maalestok kan anlægge, end ikke den, som Planten har, der lukker sig i Uveir eller ved profan Berøring (fordi Planten ikke har Attraa i den

Betydning). – Og hvorledes skulde jeg bedre udtrykke det end ved at erindre om Pagens Henrykkelse over enhver Pige, han seer paa sin Vei, ja endog yttre det Samme med Hensyn til den gamle Dr. Bartholos Huusholderske. Saaledes vil det nu ogsaa være evident af det Foregaaende, hvori det Eiendommelige ved dette Standpuncts Melancholie ligger, at den nemlig fremkommer derved, at hele Livets Fylde trykker ned og saa at sige overvælder, hvorimod det Melancholske paa et andet Standpunct (det romantiske) kan yttre sig, idet Individet, forfølgende sin forsvindende Gjenstand, ligesom standses af – hvad det vilde kalde – den magre prosaiske Verden.

Det, der ikke gaaer op i Ideen, er det Tilfældige og Uvæsentlige, som fremkommer deraf, at den ved Fremstillingen af den i en bestemt Personlighed faaer en fremmed Tilsætning. Saaledes det i Pagen, at han som det synes er forliebt, ret egenlig i Grevinden; men deels bestaaer det jo dog med det, jeg nylig har udhævet, og deels er Pagen i *Figaro* derved kommen lidt ud over Stadiets sande Midte, og derved sees et Glimt af det tredie Stadiums ene Side. – Saaledes i Papageno Duetten i 4de Act, som viser, at Mozart har ladet hans Standpunct afrunde sig til Bevidsthed i ham – (maaskee dertil hele hans Vandren omkring? Man paalægger ham Taushed, Ophold i Isis og Osiris, hvor netop det Flygtige maa sætte sig). Istedetfor at i Don Juan det første og andet Stadium først afrunder sig i det tredie, saa har Mozart ladet et Individ paa dette Standpunct komme til Tilfredsstillelse. Paa samme Maade, skjøndt det der ikke er saa iøinefaldende, er ogsaa Pagens Forliebelse at forklare.

Anm.: Ligger der ikke noget Uskjønt i Pagens Kjerligheds Vaagnen m. H. t. det endnu ikke udviklede Sandselige? Lader det sig maaskee forklare af det italienske Liv som naturligere for det?.

Men Længselen bliver bestemtere eller rettere sagt: det første Stadium maa gennem en Modsigelse (en bestandig Attraa og altfor stor Tilfredsstillelse og dog ikke Tilfredsstillelse) gaae over til det andet Stadium. Længselen løsriver sig fra Jordsmonnet og begiver sig paa Vandring. Hurtigere pulserer Hjertet, hurtigere forsvinde og fremkomme Gjenstande, men dog inden enhver Forsvinden et Nydelsens Nu, kort men saligt, Sct. Hansormsagtigt glimrende, sommerfuglagtigt ustadigt og flygtigt, utallige Kys, men saa hurtigt nydte, som om han frarev den ene Pige dem for at give den næste dem, og dog med en stundom glimtviis fremtrædende Attraa efter en dybere Tilfredsstillelse, som dog aldrig faaer Tid til at gestalte sig som saadan.¹

Dette er det andet Stadium:

2) *Papageno i Tryllefløiten*², ligesom Plantelivets perpendiculaire Retning afløses af Locomotionens Horizontale. Det Melancholske kommer her slet ikke til at gestalte sig som paa det foregaaende Standpunct, fordi den paa Nydelsen følgende Attraa i samme Øieblik tilfredsstilles af en ny Nydelse ... om end ikke tilfulde (cfr. det Foregaaende) saa dog saaledes, at den resterende Attraa igjen tilfredsstilles af en ny Nydelse ... om end ikke tilfulde, – og saaledes i det Uendelige. Det er ikke det melancholsk sig ligesom fixerende Blik, der ved den ny fremtrædende Gjenstand ligesom ikke kan glemme den foregaaende – og saaledes i det Uendelige; det er ligesom Sjælens Concentration i Øiet i et Nu paa eengang – een Gjenstand – og saa paa den næste i det Uendelige; men dog saaledes, at den fulde Concentration ikke finder Sted, fordi der næsten i samme Nu frembyder sig en ny Nydelse.

Og hermed nærme vi os til det tredie Stadium 3) D. Juan, der netop er Eenheden af begge og det sidste Stadium af den umidd: Udvikling. (at jeg forøvrigt kalder den umidd:, dermed har jeg villet betegne, at den netop som Stræben endnu ikke er kommen til Bevidsthed om sit Forhold til Verden men magnetagtigt søger sin Tilfredsstillelse). Dette Stadium er Eenheden af de to foregaaende, idet den dybe, uendelige melancholske Udsugen af hele Kjerlighedens Fylde (liig det Horn, Thor drak af hos Loke, hvis Spidse stod i Verdenshavet) paa den ene Side forenes med den yppige Mangfoldighed, og den hele Stræben saaledes er uendelig saavel i Intensitet som Extensitet og forsaavidt i en stadig Modsigelse med sig selv. Forøvrigt troer jeg, at det første Moment (Intensitetens) ikke er noksom udhævet i de Bearbejdelser man har af D. Juan, ihvorvel der naturligviis hos Mozart findes betydelige Vink i saa Henseende.

Kun een Bemærkning endnu: alle tre Stadier ere naturligviis som umidd. reent musicalske^b, og ethvert Forsøg paa en anden Fremstilling lægger let for megen Bevidsthed ind i dem.

(Anm: Begynder ikke i *Faust* det mere midd: Kjærligheds-Liv, forsaavidt han reproducerer D. Juan.).

Torsdag Eftermiddag d. 26 Jan: 37.

1 Det er det Standpunct, man finder hos Planten, hvor Han og Hun sidde paa samme Stengel.

2 Et Analogon til Papageno er paa en Maade Skjærvæk i »Apothekeren og Doctoren.«

[a] I gjenem denne Modsigelse fremgaaer Betydningen af det ægteskabelige Liv – Udsvævelse (thi [det] kan der ikke være Tale om paa det første Stadium)

b Jeg mener nemlig at det umidd. (lyriske) Standpunct fuldendes gjenem en stadig Stigen (Prosa – umidd. musicalske Vers – reflect. music. V. – Musik) i Musik. Derfor ere alle Reflexioner derover saa magre, fordi det er et langt einfachere medium, man har at udtrykke sig[i] –. Musikens Betydning ved Behandling af Afsindige. Musiken fuldender det umidd. Standpunct, ligesom Gjerning et andet, Begrebet et andet –

Noget om Livets fire Stadier, ogsaa med Hensyn til Mythologien.

Det første er det Stadium, paa hvilket Barnet ikke har udsondret sig fra Omgivelserne («mig«): Jeget er ikke givet; men Muligheden dertil og forsaavidt er det en Conflict. Det gestaltes med ubestemte og flygtige Omrids ligesom de Bølgepiger, som Havet (cfr. et Kobber) frembringer for i samme nu at frembringe nye, og saaledes at jeg vilde tænke mig, at alle disse mangfoldige flygtige Skikkelser skulle ved et Trylleslag constitueres til en Eenhed, saaledes staae i Barndommen de utallige Momenter ved Siden af og fortrænges af hverandre for at gaae op i det evige Jeg^s Præsens, saaledes at i Barndommen den atomistiske Mangfoldighed, i Jeget Det Ene i det Mangfoldige er givet. Til dette Stadium svarer saavidt jeg kan see i Mythologien – de orientalske Mythologier. Det er den gudd: Fylde der strømmer ned liig den gyldne Regn i Danaes Skjød; det er, for at benytte mig af et dogmatisk Udtryk, den oprindelige Retfærdighed, der, som de chat: Dogmatikere mene blev givet Msk., om jeg saa maa sige, til Overflod. Men jo mere Livet igjennem en uendelig Tilnærmelse nærmer sig til Selvbevidstheden, desto mere viser Conflicten sig. Og saaledes faaer jeg foruden det Mangfoldige, som man m:H:t: disse Mythologier har troet at være nok for at kalde dem romantiske, dog noget analogt til det jeg kalder det Romantiske, da det egl. rom: Stadium er det reproducerede første Stadium. Men da Livet endnu ikke har faaet Selvbevidstheden, ikke har faaet sit Tyngdepunct i sig, saa udøver det Mangfoldige et Tryk. Ligesom i et Værelse, hvor der ikke er saa høit til Loftet (og forholdsvis bliver det da det Samme, hvor høit der end er) en meget broget og overfyldt Tegning paa Loftet ligesom trykker ned og bevirker, at man ligesom synes at det synker ned, saaledes er Orientalernes Himmel, hvorimod Grækernes lette Tegninger og skønne Former tilveiebringer Harmonie og Ro.

Men oven paa denne Stræben følger en Ro, en idyllisk Velværen. Det er Drengens Tilfredshed i Familie og Skole (Kirke og Stat), det er det andet Stadium: den græske Mythologie. Her er den egl. Ligevægt, her er det Gudd: gaaet op i Verden, (cfr: i d.H. en Mængde Lapper Papir) saaledes som det ingensinde hverken før ell. senere i Verdens Udviklingen har ell. skal gaae op, hvorimod vel i det enkelte Individ's Udvikling; thi med det jeg egl. kalder det Romantiske opkommer et Spørgsmaal om en ud over Verden liggende Tilfredsstillelse, og som derfor hell. ikke kan findes i Verden og selv paa det 4de Stadium dog kun under den Form, at der dog er givet saa meget i Verden som er nok, naar man er beskeden (Resignation), dog saaledes, at den dog har lidt at haabe tilbage; thi saaledes har idetmindste Xstd., der dog vel har meest Verdenhistorisk Betydning, m: H: t: dette Spørgsmaals Løselse, besvaret det. Ja Xstd. har i

Grunden Alt at haabe, saa Udtrykket »lidt.« er egl. m:
H: t: Philosophernes Stræben)

NB. Angaaende de to sidste Stadier findes
Bemærkninger blandt mine Papirer.

Anm: Systemet har kun 3 Stadierumidd:, refl: og
Eenhed, Livet har 4.

Anm: Hvorvidt faaer Hegel mine to første Stadier med,
da hans første Stadium (det umidd.) som en reen
Abstraction egl. er et Intet; og al Philos: inden dens
retrograde systematiske Kæbsegang maa begynde
med Conflicten, hvor han maaskee har Conflicten
mell. Jeget og Verden som det første Stadium men
ikke det dertil svarende første analoge Stadium og
hans Ro ikke er den græske, som kun kan svare til en
saadan foregaaende Stadium som er mit første; men
den sidste.

d. 27 Jan: 37.

BB:26

#

Blandinger.

Disposition til en Prædiken over 1 Tim: 3, 16.

Indledning. Alle de øvrige Momenter, der opregnes
(εφανερωθη εν σαρχι etc) ere af reent historisk Art,
der fortælles ligesom andre Begivenheder; 1) men
disse Ord »han blev troet i Verden« er det ogsaa blot
en historisk Efterretning en Nyhed, som Du har
ligesom andre har blot af Andres Fortælling – ell. er
det noget langt dybere for Dig, kan Du og Dit Liv
ogsaa være et Vidnedsbyrd for Dig selv og Andre om
Rigtighed af disse Ord: han blev troet i Verden – har
Du denne Tro saa levende og saa fast, at om end hele
Verden ikke forstod Du dog kunde sige: han blev troet
i Verden; og har Du ikke det, er Din Overbeviisnings
Fasthed om disse Ord dog mere ell. mindre betinget
ved Andres Udsagn, O saa erindre Du, 2) at ovenpaa
disse Ord, »han blev tr. i V.« følger: han blev optaget i
Hæder. Denne Tilværelse blev givet som en
Omvendelsens Periode – »I skulle dømmes Engle« –
Mange Nationer kom Chr: ikke til heri Verden – Ikke vil
Du forflygtige det dermed – blev han ikke Dig tilbudet
– Veed Du Forsynets Veie – Var Du ikke blandt de
Mange Kaldede – ell. vil Du berolige Dig at det gik
Mange ligesaa – Vil Du forflygtige Din Sorg over en
Faders Død ved Tanken om at der dagligen døde
100000 paa Jorden – Du maa ikke friste Gud – O gid
ogsaa denne Time maatte bidrage Sit til, at Du kunde
sige: han blev troet i Verden. –

BB:27

#

Er det ikke den høieste Grad af Ironie, naar Hamann et
Sted siger: at han hell. vil høre Sandheden af en

Pharisæers Mund mod hans Villie end af en Apostel
ell. Engel.

BB:28

#

En ganske fortræffelig Ironie findes i *Pretiosa* 4de Act,
hvor Fader og Søn gjenkjendes Fad: hvor er Du
kommen her (Sønnen svarer ikke; men) Pedro: jeg har
transporteret ham herhen. Fad: og disse Klæder.
Pedro: dem har han stiaalet. Fad: til Pedro: Pak Dig.
Pedro misforstaaende til Sønnen: Pak Dig. -

BB:29

#

Al Viden, der inviterer til Coquetterie er af realistisk
Art. »Seer Du ikke disse blaaøiede Dreng«, der veed
hvad en Næse hedder paa Fransk. Forældrene maae
da ogsaa indhente det i deres Ungdom Forsømte og
tager Hastværks-Læreren i *Adresseavisen*, der i 50
Timer bringer Een saavidt som ell. i 3 Aar, og man kan
da ogsaa være sikker paa ved Leilighed at sige en
Ting, der fuldkommen ligesaa godt lader sig sige paa
dansk, paa tydsk, fransk ell. engelsk, alt eftersom den
sidste Time har lært dem en Glose i det ene ell. det
andet af disse Sprog; medens dog Humanisterne i det
Hele taget kun gjøre Brug af deres døde
Sprogkundskaber, hvor man ikke saa godt ell. smukt
ell. piquant kan sige det i Modersmaalet. - Af realistisk
Art ere ogsaa disse abstracte Børnebøger: om den
artige Peter o: s: v:, der naar Børn vare som de burde
at være aldrig kunde intresere dem, og jeg troer i det
Hele hell. ikke at de gjøre det; disse artige Petere, der
saa blive dygtige Embedsmænd, ell. disse fornuftige
Emilier og Marier etc, om hvem det saa fortælles, at
de bleve lykkeligen gifte og berigede Verden med et
heelt nyt Oplag af samme Art, istedetfor, at døe som
Pebermøer til bedste for Verden.

BB:30

#

Det kunde maaskee hende sig, at, naar engang
Spørgsmaalet om Humanisme og Realisme blev
optaget, man istedetfor at gaae frem fE til de levende
Sprog, Naturvidensk. etc vil gaae tilbage igjennem
Græsk til Sanscrit, da jo Underviisningen netop skal
[gaae] ud paa, at lade Individet gjenemløbe de Livs-
Stadier udenfor Verden som Verden hidtil har
gjenemløbet indtil saa hans Stikord kōner.

BB:31

#

Realismen gjør Folk til Brøks-Msk ligesom de russiske
Hornblæsere der vare her i sin Tid.. Forøvrigt forekom
det mig, at deres Musik nærmede sig noget til
Naturlyd.

BB:32

#

Marthensens Afhandling i *Maanedsskriftet* er af en ganske besynderlig Art. Efter nemlig at have sprungen Buk over alle sine Forgjængere er han avanceret ud i en ubestemmelig Uendelighed; thi da hans Standpunct ikke er givet, dette bebuder han nemlig, er hans Critik over Hegel udv: og hans Existentis svævende, og da Afhandlingen – selv ikke ved en høist individuel Fremstilling og Farve, – ikke er udmyntet med hans Billede, saa man, hvor den kom hen, maatte sige: »saa giver da Keiseren, hvad Keiserens er«, saa kunde man ogsaa med Hensyn til hans Forhold til enkelt Lærd i München kalde hans Afhandling »ein fliegendes Blatt aus München, som nu er blevet nagelfast i *Maanedsskriftet*«. – (Ved dette Billede forstaaer jeg ikke et Facsimile af hans Haandskrift, ikke hans Lineamenter tegnede paa Steen; men snarere Noget, ligt Fabrikmesterens Mærke paa Papir, der baade er og ikke er, og som skal straffe enhver som Løgner, der vover at udgive det for Sit.)

BB:33

Latiniteten i Middelalderen

BB:34

Naar man seer Æsthetikens og Theaterkritikens sørgelige Status her og i den sidste in specie Overskou (M. Rosiflengius) æsthetiske Fiskebløderie, Begrebs-Forflygtigelse og Opløselse i den oprindelige Taagemasse, saa kunde man næsten fristes til at troe, at det var bedst, at lave en ny Samling af Benævnelser; men det er farligt, da saadanne Benævnelser let kunne forblive blotte personlige Anskuelsers Udtryk. Vigtigere er det at faae en Kritiker med saa megen Aandsfylde at han kan gjenføde og gjenerobre de gamle Udtryk, omtrent som Baggesen i » *Agnete* « har været istand til at give et Ord, som næsten var blevet ækelt, sin hele Fylde – det Ord »sød.«

BB:35

Man kan ikke forstaa det

BB:36

Philosophien skyder for hvert Skridt, den gjør, en Ham af sig og deri krybe de daarligere Tilhængere ind. –

BB:37

Dersom En efter at have læst Afhandlingen vil sige, at jeg vel taler om den Kunst at fortælle Historier men i hele Afhandlingen snarere synes at ivre derimod, saa vil jeg ikke ubetinget indrømme det, da jeg dog kun har ivret mod Misbrug, og tillige gjøre opmærksom paa, at jeg har taget det Ord: »fortælle Historier« i en vidtløftigere Betydning om alt det, hvormed man beskæftiger Børns Aand uden for de egenlige Læretimer, og som man ikke ligefrem kan kalde Leg, i hvilken Henseende dog vistnok det at fortælle Historier spiller en Hovedrolle.

* *

At saa Mangfoldige give sig af med at fortælle Børn Historier er en naturlig Følge af, at der er en saa stor Mængde Børn og af den i dem saa dybt grundede Lyst til at høre fortælle, og dog er der saa Faa, der egenlig have Talent dertil; som en Følge deraf foraarsages der megen Skade derved. Der gives to Maader at fortælle Børn Historier paa, som er at anbefale; men mellem disse to ligger ogsaa en Mangfoldighed af Afveie.

Den første er den, som Ammer – og hvad man kan sætte i Categorie dermed – ubevidst følge. Ved dem gaaer en heel phantastisk Verden op for Barnet, og Ammerne ere inderlig overbeviste om og troe paa Sandheden af deres Historier¹, hvilket nødvendigviis maa bibringe Barnet en gavnlige Ro, hvor phantastisk forøvrigt Indholdet selv kan være; først naar Barnet selv kommer paa Spor efter, at Vedkommende ikke troer paa sine Historier, først da virke de skadeligt – dog ikke ved Indholdet selv men ved deres Usandhed med Hensyn til Fortælleren – paa Grund af den Mistillid og Mistroiskhed, Barnet efterhaanden udvikler hos sig.

Den anden Maade lader sig kun realisere af den, der til fuldkommen Klarhed har reproducere Barndomslivet, – veed, hvad det forlanger, – veed, hvad der er godt for det, og nu fra sit ophøiede Standpunct byder Børnene en Aandsføde, der er dem tjenlig, – veed at kunne være Barn, medens Ammerne igrunder ere Børn – (at Børn have Leilighed til at nyde godt af begge Maader, er saare gavnlige, og man troe ingenlunde, at det andet Standpunct aldrig vil anerkjende det første. Nei, tvertimod hvad der altid er Tilfældet med Halvstuderede: at bortskjære Udviklings-Veien, saa yder den, der har en moden Livsanskuelse, hiin sin Anerkjendelse).

Her er nu ikke en lang Forberedelse. Manden kommer hjem fra det travle Contoir, skifter Strømper, faaer sig en Pibe, kysser Mutter paa Kinden og siger: »Naa, min søde Glut,« (det er for at vænne Børnene til kjærlig Omgang) og nu indtræder der da en Begivenhed, som man seer afbildet paa de fleste Børnebøger: Onkel Frands, der fortæller Historier, hvortil Børnene have

glædet sig hele Formiddagen, og lille Frits og Marie komme løbende og klappe i Hænderne: »Onkel² Frands fortæller«. Moderen grupperer sig mellem Børnene med den Mindste paa Armen og siger: hører nu kjønt efter hvad Jeres kjære Fader fortæller!

Dette med Hensyn til Fortællingens Ramme: [nu til] vor Fortæller. Al almindelig Beskjæftigelse for Børn udenfor de egenlige Underviisningstimer – og ogsaa i disse saa meget som muligt – bør være socratick; man maa vække Lysten til at spørge hos dem, istedetfor at et fornuftigt Spørgsmaal, som maaskee gaaer uden for Onkel Frands' Kreds af Viden eller paa anden Maade er ham ubeleiligt, bliver afviist med de Ord: »den dumme Dreng, kan han ikke tie stille medens jeg fortæller?« – og Moderen for at forhindre alvorligere Optrin forsikkrer, »at han aldrig vil gjøre det mere«. Det, det beroer paa, er at bringe det Poetiske paa alle Maader i Forhold til deres Liv, at udøve en Tryllemagt, ved den meest uventede Leilighed pludselig at lade et Glimt see og igjen forsvinde; man skal ikke henlægge det Poetiske til visse Timer og visse Dage. Omkring et saadant Menneske springe Børn ikke som bengelagtige Kalve med dinglende Been og klappe i Hænderne, fordi de skulle høre en Historie; ham nærme de sig med et aabent, frimodigt, tillidsfuldt Væsen, betro sig til ham, indvie ogsaa ham med i mangen lille Hemmelighed, fortælle ham deres Lege, og han veed at gaae ind deri, veed ogsaa at give Legen en alvorligere Side. Børnene falde ham aldrig til Besvær, plage ham aldrig, dertil have de for megen Agtelse og Respect for ham³. Han veed, hvad de bestille i Skolen; han læser ikke Lectier med dem, men i Stilhed erkyndiger han sig om hvad de læse, sætter sig ind deri, ikke for at prøve om de kan det, ikke for at tage et enkelt Parti og dramatisere det for dem, ikke for derved at kunne give dem Leilighed til, naar der er Selskab, at glimre; – men for pludselig at lade et Glimt deraf træde frem, paa en individuel Maade sætte det i Forhold til det, som de nu ellers netop beskjæftige sig med, dog aldeles en passant, saa Barnets Sjæl derved electriseres og føler ligesom Allestedsnærværelsen af noget Poetisk, som vel er ham kjært, men som han dog ikke tør træde for nær⁴. Derved næres hos Børnene en bestandig aandelig Bevægelighed, en permanent Opmærksomhed paa hvad de høre og see, en Opmærksomhed, man ellers maa fremkogle paa udvortes Maade ved f. Ex. at lade Børnene komme ind i et meget oplyst Værelse fra et mindre stærkt oplyst, hvor Onkel Frands sidder – ved at kjede dem hele Dagen med Fortællingen om »hvor rart det er at høre Onkel Frands fortælle« osv.

Men uagtet den Klarhed, her hersker, kan der dog let indtræde en vis Sentimentalitet, idet man glemmer, at Manddommen har, hvad Barndommen lovede; man synes, især naar man har med meget opvakte Børn at gjøre, at den dog lovede noget Mere, thi derved griber man ængstende ind i deres Liv, Noget, der virkelig kan komme af denne Grund og ikke altid af trivielt Flæberi. Disse idelige Forsikkringer: »I ere lykkelige, men naar I blive ældre⁵, saa kommer der Sorger« osv. virke skadeligt, da de, forsaavidt de slaae Rødder hos

Barnet, bibringe det en underlig Angst for, hvor længe det dog endnu kan blive ved at være lykkeligt (og derved ere de allerede ulykkelige); – eller forsaavidt denne idelige Jeremiade intet Indtryk gjør, skader den naturligviis som al anden utidig Snak. – Denne Ubestemthed kunde synes at stride imod en vistnok meget rigtig Fordring til Strenghed og skarp Begrænsning: dette skal nærmest repræsenteres i Skolen (hiint er jo Adspredelsestimer) i Personligheden selv. Den, der i sin Barndom aldrig har været under Evangeliet men kun under Loven, bliver aldrig fri⁶ – kanske det er Uret, men der er noget Nobelt deri; medens jo mere Loven er udviklet, desto mere fremspire smaa Drillerier, og Intet er saaledes istand til som den at frembringe Kleinmodighed. Der ligger en Magt i Øiet til at fremlokke det Godes Spire og knuse det Onde – men den misforstaaede Strenghed og Tugt, en Datter af Magelighed, vil næsten lade den ene Generation tage Hævn over den anden for de Prygl, den selv har faaet, og de Mishandlinger den selv har lidt, ved at behandle den følgende ligesaa.

– Men skal man da ikke fortælle? Jo, Mythologie og gode Eventyr er hvad Barnet behøver – eller: man lade det selv læse dem og fortælle dem og saa socratisk berigtige dem (ved at spørge efterhaanden berigtige dem, saaledes at Barnet nu slet ikke under Læremesterens Tvang corrigeres, men tvertimod synes at berigtige Andre – og den, der ellers forstaaer at behandle Børn, vil vist ikke være udsat for, at det udarter til Hovmod). Men for alting skee det som Impromptu, ikke til bestemt Tid og Sted; Børn skulle tidligen erfare, at Glæden er en lykkelig Constellation, som man maa nyde med Taknemlighed, men ogsaa vide at afbryde itide; og for Alting glemme man ikke Pointet i Historien. – (En Afvei, jeg strax her kan berøre, skjøndt den siden kommer igjen, er det: idelig og saagodtsom hele Dagen at fortælle intetsigende trivielle Historier og derved forarbejde disse Romanlæsere, der hver Dag sluge det ene Bind ovenpaa det andet uden et bestemt Indtryk). Derhos fremkalde man en vis Productivitet (tegne eller paa anden Maade) ved selv idet man fortæller paa mangfoldige Maader at sætte det i Forhold til det, Børnene ellers bevæge og røre sig i.

Nu opkommer det Spørgsmaal: hvad Betydning har egenlig Barndommen, er den et blot Trin, der kun har sin Betydning i den Omstændighed, at det paa en Maade betinger de følgende Stadier; eller har det selvstændigt Værdi –? Det Sidste have nu Nogle udvidet i den Grad, at de antog, at Barndommen i Grunden er det Høieste, Mennesket kommer til, og udover det udarter det mere; det Første har havt den Følge, at man deels søgte blot at faae Tiden til at gaae⁷, – og kunde man ligesom ved Fierkreaturer ved at slutte dem inde i Mørke fede dem saa stærkt som ellers ikke i et heelt Aar, saa vilde man vist gjøre Alt dertil; deels søgte at gjøre denne »Barndommens kjedsommelige Tid« nyttig og fornemlig sørge for deres physiske Velvære. Den høieste Opdragelses-Maxime paa dette Standpunct lyder saaledes: »Den som ikke spiser Formaden op, faaer ingen Eftermad«.

- (Hvor tidt forbittres ikke Børns, det er da især Pigebørns Liv derved, at de idelig maa høre, at man slet ingen Gavn har af dem - osv.).

Afveiene opstaae idet man kommer ud over Ammernes Standpunct og nu ikke fuldender Løbet, men bliver staaende paa Halvveien.

Første Stadium: De, der efter at være komne udover det umiddelbare Standpunct, nu istedetfor, som naturligt var, i den modnere Alder at optage Barndommen forklaret i sig, istedet derfor ere forfaldne til »at være Børn« (jfr. Foryngelsesdrik), disse lange Labaner, som ere saa uskyldige og saa naive, som vilde give Meget til, at deres Skjæg aldrig blev saa stærkt, at de behøvede at rage det af, for altid at kunne være dunglatte, barhalsede Ynglinger, - der i den Grad ere blevne Børn igjen, at de tale som Børn, tilegne sig alle Barnesprogets Vendinger, og som forlængst vilde have bevirket, at vi alle kom til at tale som Børn og skrive som Børn tale: en Carricatur, der vel ogsaa vil komme, naar først den modsatte, som nu er saa hyppig: at Børn ville være gamle Folk, er overlevet. Det er et tragicomisk Syn at see disse lange barnagtige Gliedermænd springe omkring paa Gulvet og ride paa Kjepest med de søde Smaa og høre deres matte Fortællinger om »den uskyldige og lykkelige Barndom«⁸. - (Jfr. deres Sammenstød med halvvoxne Pigebørn, der ville være voxne: de parodiere hinanden).

Deres Fortællinger »for Børn og barnlige Sjæle« (poetisk Skyllvand). Findes hiin Feil som oftest hos Yngre, saa findes en lignende Afvei hos Ældre, som »nedlade« sig til Børn i den Overbeviisning, at Barndomslivet er saa tomt og indholdsløst i sig selv, at de ligesom ville indblæse det nogen Fylde. I Grunden maa nemlig begge forudsætte Barndommens Tomhed, thi ellers vilde den første ikke indlade sig paa at byde den noget saa Modbydeligt, som en god Natur strax maa secernere; eller den anden indlade sig paa at blæse Livets Aande ind i den. - Man tilintetgjøre heller ikke hele Indtrykket ved efter at have fortalt Noget at ende med: men I begriber da nok, at det kun var et Eventyr? - Noget, der ogsaa kommer igjen i en senere Tid hos Folk, der slet ikke have Sands for det Poetiske og derfor fordærve Indtrykket af enhver Anecdote osv. ved at anstille Undersøgelse om den factiske Sandhed.

Den phantastiske og eensidige Retning, som Fortællingen har taget. Man fandt det urimeligt og skadeligt for Fremtiden at overfylde Børnenes Phantasie med slige Historier, hvorimod det var ret godt at fortælle Noget for at udfylde Tiden og more dem, og nu begynder da, eftersom det jo var blot til Moro og man egenlig ikke gad anvende nogen Tid til at forberede sig⁹, hiint uendelige Historie-Vrøvl om den Hund og den Kat osv., i den rædsomste Monotonie, som imidlertid Børnene, da de engang ere forvænte, idelig forlange flere og flere Udgaver af, og som derfor med en eller anden vigtig Forandring (f. Ex. at engang var det en rød Hund, en anden Gang en

sort) stereotyperede vende tilbage¹⁰.

Ogsaa det fandt man imidlertid var galt, da jo dog den Tid kunde anvendes bedre, kunde bruges om end under Form af Spøg og Leg til noget Bedre, og heraf udspandt sig tvende Veie: enten at danne dem i, som man kalder det, moralsk Henseende – eller bibringe dem en nyttig Viden. Følgerne af at gaae den sidste Vei vil jeg dvæle lidt ved. Nu kom der ligesom ved et Trylleslag en Landeplage af naturhistoriske, ikke Lærebøger men: Læsebøger og allehaande Billedbøger for at bibringe Børnene Gloser af levende Sprog, og Onkel Frands fortalte sine Reiser i Africa og benævnedes Dyr og Planter med Navne af Systemer, og Forældre og Andre spurgte: hvad en Næse heed paa Fransk? osv., eller man lærte dem at klimpre et enkelt Stykke paa Fortepiano, – og vil man end ved Sligt forhindre Børn fra at være forlegne ved at træde frem, saa skal man dog heller ikke gjøre dem forlegne for at træde frem. – Heraf udviklede sig nu en reen atomistisk Viden, som ikke traadte i noget dybere Forhold til Børnene og deres Existents, som ikke blev tilegnet paa en sjælelig Maade og derved berøvedes al mulig Maalestok, og som en Følge deraf forfaldt de til at antage sig selv for store Naturforskere og Sprog mestere; naar først Enkeltheder skal afgjøre Sagen, er det naturligviis aldeles tilfældigt, hvor mange og hvor faa der høre til Mesterskabet. Deraf Coquetteriet, deraf de travle Marther, der glemme det ene Fornødne. Det er ikke om slig atomistisk Viden det gjælder, at hvad man i Ungdommen nemmer, man i Alderdommen ei glemmer. –

Med Hensyn til den Maade, paa hvilken jeg troer det er nødvendigt ved al Underviisning og al Opdragelse at lade BARNET afføde i al Stilhed Livet i sig, finder jeg nu, ved i disse Dage at læse Steffens » 4 Nordmænd«, en god Bemærkning. Jeg har desværre kun den danske Oversættelse, den *Steenske Udgave*; Stedet findes 2den Deel, S. 250, 51, 52.

* *

Jeg erindrer et Exempel paa, hvorledes i et saadant Liv Alt bliver affødet, Alt, hvad de læste om i Classikerne, afspejledes; da de nu læste om Ostracisme, indførte de strax den i deres Leg – osv.

* *

Og saa disse Børnebøger for: »artige, flittige, lydige, elskværdige, uskyldige, ufordærvede« Børn, – hvor man altsaa ved at forære dem et Exemplar siger dem, at de ere det, da det jo ellers var en Misforstaaelse at give dem Bogen¹¹.

1837.

1 »Ammestue-Historier« - i det Udtryk er der vist ligesaa meget taget Hensyn til Fortællingsmaaden som til Indholdet.

2 Desværre er det ikke uden Grund, at det altid er en Onkel, der optræder som virksom, thi Forældrenes Virksomhed indskrænker sig som oftest til paa den maanedlige Regnskabsdag at optræde enten som Profos eller som Præmie-Uddeler for ædel Daad, - begge Dele med en nøiagtig og punktlig Bogholder-Samvittighed. Naar der derfor var Noget ved Onklerne, var der unægtelig Leilighed nok for dem til Virksomhed.

3 Man skal ogsaa selv lære af Børn, af deres vidunderlige Genialitet, som man ogsaa for en Deel maa lade raade og ikke som visse Selvkloge hovmesterere, og derhos erindre Christi Ord, da han var tolv Aar gammel: »Vide I ikke, at det stedse bør mig at være i min Faders Gjerning«? - (Noget Lignende forekommer det mig, at jeg har læst i en af Mynsters *Prædikener*.) - Man skal heller ikke strax være ved Haanden med det prosaiske Riis som Skolemesteren i »*Alferne*«, fordi der rører sig noget Dybere i Børnene - derved undgaaer man blandt Andet (o guddommelige Nemesis!) at falde 1400 Alen ned under Jorden og blive til et - Mulæsel.

4 Børn interessere sig ikke saa meget for den græske Mythologie, idetmindste ikke for det, der i en modnere Alder ansees for det Herligste (dog Herkules vel nok - NB. Underværkerne).

5 Og Mange begynde saa tidligt dermed, medens Børnene endnu ere ganske smaa, saa der vist stundom falder et saadant Barn ind det, som Abraham af St. Clara fortæller om et lille Barn, at det, lige da det blev født, saae det Jammerlige i Verden saa grant, at det løb ind i Modersliv igjen. - Er det at styrke Børn for Livet? Er det ikke at enervere hele deres Liv ved at berøve dem Enthusiasmensperpetuum-mobile?

6 En Stat bliver paa en Maade ufri derved, at den giver sig Loven.

7 Dette ligger i Tidsalderens Hastværk, som igunden miskjender enhver Alder, fordi den troer, at den ene Alder kun er til for den anden.

8 Jfr. Hamann: »*Fünf Hirtenbriefe, das Schuldrama betreffend*« i »*Sämtl. W.*«, 2te Th., S. 412 o. f., - men hans altfor polemiske Ironie gaaer her ogsaa for vidt; saaledes vil han i Grunden have, at man skal lære Alt af Børnene i den strængeste Forstand, hvortil ogsaa hans Motto tyder: »Es ist ein Knabe hie, der hat fünf Gerstenbrod«, hvori der aabenbart ligger altfor Meget. Men det ligger nu igjen i hele hans Retning, thi det er vistnok ikke fordi han selv troer det, men for at ydmyge Verden; det er noget Andet med Socrates - hvilket Hamann ogsaa forlanger, - at spørge som Barn, men det er denne besynderlige Polemik, der gjør, at han heller vilde høre Viisdom af Bileams Æsel end af den viseste Mand, heller af en Pharisæer mod sin Villie end af en Apostel eller Engel (som han selv siger etsteds). Hans Polemik gaaer forvidt og involverer undertiden, saa synes det mig, noget Blasphemisk, Noget, hvorved han synes ligesom at ville »friste Gud«. - Forøvrigt er der naturligviis

fortræffelige Ting ogsaa i disse 5 Breve.

9 Disse kloge Folk, der mene, at det ingen Kunst er at tale med Børn, – til dem vil jeg sige med Hamann: »Kindern zu antworten ist in der That ein Examen rigorosum; auch Kindern durch Fragen anzuholen und zu witzigen ist ein Meisterstück, weil eben Unwissenheit der große Sophist bleibt, der so viele Narren zu starken Geistern krönt – et addit cornua pauperi.« (Horats *Od.* III, 21).

10 Engang imellem erindre Vedkommende tilfældigviis en mere eventyrlig Historie fra deres Barndom, men den fortælle de for – saa snart de ere færdige og det Spørgsmaal opkommer: er der saadanne Havfruer til? – at svare: nei, det er noget Folk bilder sig ind. – Eller er da Eventyret noget saa Intetsigende, at man strax maa tilintetgjøre Historien og dens Indtryk, at man strax vilde slaae den glimrende Sæbeboble itu for at vise, at den hele Herlighed dog ikke var andet end Sæbevand? Barndommen kræver Eventyret, og det er allerede Beviis nok for dets Gehalt. – Her fremkommer nu det Spørgsmaal, hvorvidt man selv skal troe paa disse Historier. Jeg troer, at naar vor Fortæller gjør det, idetmindste det Spørgsmaal ikke vil fremkomme fra Børnene: er det nu sandt? thi Historien maa udøve en paa engang saa overvældende og saa beroligende Virkning, at det aldrig falder dem ind. Og det: ikke at fortælle Børn slige Phantasien beskjæftigende Eventyr og Sagn, giver netop Plads for en Ængstelse, som ikke modereret ved slige Fortællinger kommer desto stærkere igjen (jfr. » *die Verlobung*«, Novelle v. Tieck, Dresden 1823, S. 63 nederst, 64 og 65. –Jfr. ogsaa den jævne og simple Fortale til » *Nordiske Kjæmpehistorier*«, udg. af Rafn, 2det Bind (NB. Fortalen er naturligviis ikke af Rafn), især Slutningen af den, S. 9: »kan det nu vel hænde sig, at En og Anden, som hører disse Fortællinger, vil finde, at Sagaens vældige Bedrifter og Stor-Værker ikke passe med hans Færd og desaarsag forsmaa dem« – rigtigt: hinc illæ lacrymæ!)

11 Jeg seer nu en god Tite! i den sidste Messecatalog: Blumauer: »die kleinen Enkel auf dem Schooße der erzählenden Großmutter, ein Gegenstück der kleinen Enkel am Knie des erzählenden Großvaters«. (Messecatalog for Juli 1836 – Januar 1837; S. 27, øverst).

BB:38

Disposition til en Prædiken. » Hvi tænke I saa ondt i Eders Hjerter« – Ind! det passer paa hele Pharisæernes Liv – deres udv: Hellighed – ere da Tanker ikke todfrie – nei tvertimod betale de Synden langt større Told end Ord og Gjæringer. De invitere til at undskylde sig selv – ved Ord og Gjærning høre vi sjeldnere den Undskyldning jeg kunde ikke gjøre derfor, det ligger i min Natur – de invitere mere til at forblive deri fordi de kunne skjules – de forhindre langt mere Omvendelsen, fordi man bortskjær den Straf og Lidelse og Ydmygelse her i Verden som ogsaa er et Guds Kald.

BB:39

#

Man maa i at reflectere over Historien være meget omhyggelig for, at det egl. Historiske ikke svinder bort mell. Hænderne, og jeg ikke undlade i den Anledning at afskrive en Yttring af G: Phizer i hans M.Luthers Leben (den findes anmeldt i Rheinwald^s *Repertorium* XVB. p. 129 og heraf Citatet): »Bei einer solchen angeblich erhabenen, großartigen und tiefsinnigen, in der That aber frivole Behandlungsweise der Geschichte gelten die Personen nur noch als Träger oder Symbole gewisser, willkührlich in sie gelegter Ansichten, verlieren ihre Eigentümlichkeit und allen Charakter, so wie der auf solche verwöhnte und gekitzelte Geschmack die derbere aber nahrhafte Kost der wirklichen, markigen nicht nach Belieben ausgedeuteten und abgezogenen Geschichte nach und nach verschmäh't.«

BB:40

175 126

Fordele blev det Misfoster ligesom de gldags Træsniitfe i »Arndt's wahres Christenthum», hvor man har kunstnerisk opfattet den Sætning fe Jeg dræber mig selv daglig paa følgende Maade: man just nu Døen, med en Dold i Gaauden og paa furede Gøib er blyndt at hjerde, juster dog Ved, og dræber mig selv daglig.

II A 16

to Vællone. Gien alle Nøst (eller

Not. #) Jæder paa Mødeligstend af Gæstene for Mærkeskæ Udvalgte, med Jæder i en utydelig Skon fremt Uthvalgte i Mærkeskæ skilt for Uthvalgte, XV II Gend. S. 1-72 og 422-453, af. Skon. S. II, 138-274. Udy.

Psychologisk Betragtning med Gæstene Gæstene om Uthvalgte.

gæstene forde den Hvidning Løring af Døggæstene at ofte den fremdelte - dog allerede for en 2 Mærkeskæ, Døggæstene er paa en Maade gien ved i Følgende - fe det er gæstene selv, at fejre færdig den fremdelte sel Arndt - der gien ved en vis Mærkeskæ paa en for færdig, at den udfør er gæstene - den den Hvidning paa fe Gæstene selv den fremdelte. De mange Phenomena, som en fremdelte ved Gæstene om Døggæstene med den Hvidning. - at Døggæstene begynder med Døggæstene (ligesom Døggæstene for en Døggæst er Døggæstene selv af. Schubert's Symbolik) dog begynder de forer Døggæstene med - der ved den Arndt's.

II A 19

at almindelig fejre en for den Hvidning Døggæstene forde at man er kommen til betydelig Klarhed og ud over det Almindelige taageagtige Ubestemte; paa et foregaaende Standpunct vil man skrive det der skulde være Replique ind med mell. de parenthetiske Bemærkninger, der gjerne trykkes med smaa Bogstaver og hvori man fortæller, hvad Skuespilleren har at gjøre fe »med dyb Følelse« »rørt« etc.

II A 15

24 Febr. 1807.

at almindelig fejre en for den Hvidning Døggæstene forde at man er kommen til betydelig Klarhed og ud over det Almindelige taageagtige Ubestemte; paa et foregaaende Standpunct vil man skrive det der skulde være Replique ind med mell. de parenthetiske Bemærkninger, der gjerne trykkes med smaa Bogstaver og hvori man fortæller, hvad Skuespilleren har at gjøre fe »med dyb Følelse« »rørt« etc.

II A 17

3.4 Febr. 37.

at almindelig fejre en for den Hvidning Døggæstene forde at man er kommen til betydelig Klarhed og ud over det Almindelige taageagtige Ubestemte; paa et foregaaende Standpunct vil man skrive det der skulde være Replique ind med mell. de parenthetiske Bemærkninger, der gjerne trykkes med smaa Bogstaver og hvori man fortæller, hvad Skuespilleren har at gjøre fe »med dyb Følelse« »rørt« etc.

Journalen BB, s. [110] (BB:40-42)

Til at kunne skrive en sand dramatisk Replique, hører at man er kommen til betydelig Klarhed og ud over det Almindelige taageagtige Ubestemte; paa et foregaaende Standpunct vil man skrive det der skulde være Replique ind med mell. de parenthetiske Bemærkninger, der gjerne trykkes med smaa Bogstaver og hvori man fortæller, hvad Skuespilleren har at gjøre fe »med dyb Følelse« »rørt« etc.

[a] Det hele bliver et Misfoster ligesom de gldags Træsniitfe i »Arndt's wahres Christenthum«, hvor man har kunstnerisk opfattet den Sætning fe Jeg dræber mig selv daglig paa følgende Maade:

man seer en Dame, med en Dolk i Haanden og paa hendes Bryst er tegnet et Hjerter, hvori disse Ord, jeg dræber mig selv dagligt.

d. 4 Febr: 1837.

BB:41

#

Det er ret interessant med den Episode, Poul Møller har lagt ind i sin Afhandling om *Sjælens Udødelighed* i det sidste *Maanedsskrift*, maaskee vil en saadan Afløsen af den strængere videnskabeligere Tone med lettere Partier, men hvor tillige Livet langt fyldigere træder frem almdl., og paa Videnskabens Gebeet være noget tilsvarende til Choret, til de comiske Partier i de romantiske Dramaer.

d. 4 Febr: 37.

BB:42

Der gaaer gjerne en vis Ahnen^a forud for al hvad der skal skee (cfr en Lap Papir); men ligesom den kan virke afskrækkende, saaledes kan den ogsaa virke fristende, idet den Tanke vaagner hos Msk, at han er ligesom prædestineret, han seer sig ligesom gjenem Consequentser bragt hen til Noget, men Consequentser, som han Intet kan influere paa. Derfor maa man være saaforsigtig med Børn, aldrig troe det Værste, ved en utidig Mistanke, ved en henkastet Bemærkning (en Helvedes Brand, der tænder det Tønder, der

a Typologiens Betydning med H. t. en Theorie om Ahnelser.

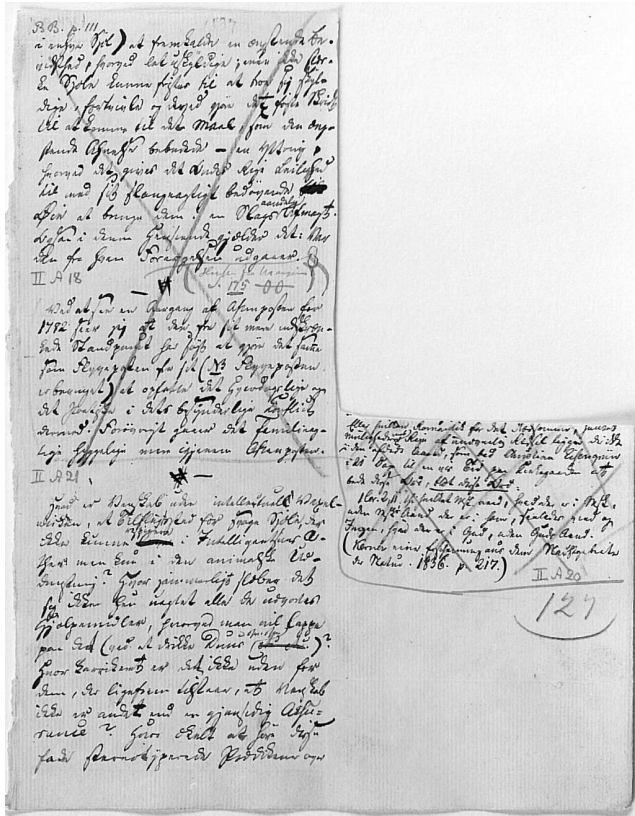
[b] Hertil hører den Virkning Læsning af Sygehistorier ofte kan fremkalde – dog allerede her er 2 Momenter, Sygestoffet er paa en Maade givet i Frygten – thi det er vanskeligt, at sige hvilket der fremkalder sit Andet – der gives en vis Modtagelighed som er saa stærk, at den næsten er productiv –

[c] Ogsaa den Virkning som fE Henrettelser etc fremkalde. –

[d] De mange Phænomener, som ere fremkaldte ved Læren om Synd mod d. Hellig-Aand. –

[e] Al Synd begynder med Frygt (ligesom Frygten for en Sygdom er Disposition dertil cfr. Schubert Symbolik) dog begyndte de første Msk. ikke dermed – der var ikke Arvesynd.

[f] Det var et høist rædsomt Indtryk, det gjorde paa mig, da jeg første Gang hørte, at der stod i Afladsbrevene, at de fyldestgjorde for alle Synder: »etiam si matrem virginem violasset«. – Jeg erindrer endnu det Indtryk, det gjorde paa mig, da jeg for en Deel Aar siden, i ungdommelig romantisk Begeistring for en Mestertyv, kom til at yttre, at det dog blot var en Misbrug af Kræfterne, og at et saadant Menneske nok kunde omvende sig, og Fader saa med megen Alvor sagde: »der gives Forbrydelser, som man kun kan bekjæmpe under Guds stadige Bistand.« Jeg ilede ned paa mit Værelse og saae mig selv i Speilet (cfr. Fr. Schlegels *saml. W. 7. B. S. 15* nederst) – eller naar Fader ofte yttrede, at det var dog godt, om man havde »en saadan gammel ærværdig Skriftefader, hvem man ret kunde aabne sig for.« Eller hvilken Romantik for det Rædsomme, hvilket Muligheders Rige af unævnelig Rædsel ligger der ikke i den afdøde Aand, som bad Christian Eisengrün i 21 Dage til en vis Tid paa Kirkegaarden at bede disse Ord, blot disse Ord: 1 Cor. 2,11; »thi hvilket Msk. veed, hvad der er i

Journalen BB, s. [111] (BB:42-44)

i enhver Sjæl) at fremkalde en ængstende Bevidsthed, hvorved let uskyldige; men ikke stærke Sjæle kunne fristes til at troe sig skyldige, fortvivle og derved gjøre det første Skridt til at komme til det Maal, som den ængstende Ahnelse bebudede – en Yttring, hvorved det gives det Ondes Rige Leilighed til med sit slangeagtigt bedøvende Øie at bringe dem i en Slags aandelig Afmagt. Ogsaa i denne Henseende gjælder det: Vee den fra hvem Forargelsen udgaaer.

BB:43

#

Ved at see en Aargang af *Aftenposten* for 1782 seer jeg at den fra sit mere indskrænkede Standpunct har søgt at gjøre det samme som *Flyveposten* fra sit (NB *Flyveposten* er bevinget) at opfatte det Hverdagslige og det Poetiske i dets besynderlige Conflict dermed. Forøvrigt gaaer det Familieagtige hyggelige mere igjennem *Aftenposten*.

BB:44

#

Hvad er Venskab uden intellectuell Vexelvirken, et Tilflug[t]ssted for svage Sjæle der ikke kunne respirere i Intelligentens Æther men kun i den animalske Uddunstning? Hvor jammerligt slæber det sig ikke hen uagtet alle de udvortes Hjælpemidler hvorved man vil lappe paa den (ved at drikke Duus etc etc.)? Hvor karrikeret er den ikke uden for dem, der ligefrem tilstaae, at Venskab ikke er andet end en gjensidig Assurance? Hvor ækelt at høre disse fade stereotyperede Prædikener over Venskab over den gjensidige Forstaaen. Ja vist hører der en Forstaaen til Venskab, men ikke den, der gjør at den ene bestandig veed hvad den anden vil sige; nei til Venskab hører netop, at den Ene aldrig veed hvad den anden vil sige, saasnart det Moment er indtraadt er Venskabet forbi. Men denne Forstaaen drive slige Personer ogsaa gjerne saavidt, at de troe at forstaae alle andre ogsaa. Derfra den Selvbehagelighed, med hvilken de fortælle, at de ventede, at man vilde svare netop som man svarede etc, hvilket meget ofte er usandt, og har sin Grund deri, at de forudsætte, at Enhvers Tale er ligesom deres egen fad og triviell uden alt Point, og ahne slet ikke den hele Skare af individuelle Træk etc, hvorved enhver Bemærkning bliver interessant. Slige Folk er det altid godt at undgaae, da de trods al deres Forstaaen bestandig misforstaae. Hvad er vel peniblere for en Tvivler end at høre af et saadant »Doucin Msk, at han har erfaret det Samme.« Naar man taler om en stor Mand, har han strax en lille Mand som han synes er ligesaa stor; alle Phænomener ere naturligviis hentede fra hans Duodez-Horizont; (et godt Exempel herpaa: Raketten med Stjerner beklagede at Sibbern nu begynd[t]e at skrive og fandt det dobbelt sørgeligt, da det netop var paa samme Tid som Dhr. Blok Tøxen og Lange nedlagde Pennen); naar man taler om en stor Tænkner saa have de strax en Mening derom, fordi de maaskee have hørt hans Navn engang. Overhovedet nærme alle Folk sig med Aarene mere og mere til at blive Lirekasser hvad deres Tale angaaer; til at blive Automater i Bevægelse

Msk, uden Msk^s Aand der er i ham, saaledes veed og Ingen, hvad der er i Gud, uden Guds Aand. (Kerner eine Erscheinung aus dem Nachtgebiete der Natur. 1836. p. 217.)

[a] det ligger deri, at naturligviis ogsaa blive rørte af Begivenhedernes Gang og de mægtigere Aander og parodisk reproducere dem, ligesom tamme Gjæs og Ænder slaae med Vingerne, skrigende og qvække for det Moment, at en Vild Gaas ell. And svæver overhovedet paa dem.

(derunder indbefattet Muskelspil etc) ligesom Skipperne, der om der end gives dem Leilighed til at spadserer i den længste og skønneste Allee dog vilde foretrække deres Skipper-Quantum. -

BB:45

#

Al sand Kjærlighed beroer paa, at man elsker hverandre i en tredie, og det ligefra det laveste Stadium, hvor de fE elske hverandre i en tredie lige til Xstd: Lære: at Brødrene skulle elske hverandre i Xsto.

[a] Naar der ikke var en høiere Individualitet, hvori den enkelte Indiv: hvilede og hvorigjenem den aandelige Vexelvirkning realiseredes, saa vilde det med H: t: denne i Kjærlighed gaae med Individualiteten som det i sin Tid gik med Katholiken og Protestanten, der disputerede og overbeviste hinanden; den Ene vilde nemlig blive den anden, ligesom Katholiken blev Protestant og Protestanten Katholik. -

BB:46

#

En Thesis: store Genier kunne egl. ikke læse en Bog, de vil nemlig bestandig under Læsningen mere udvikle sig selv end forstaae Forfatteren.

BB:47

#

Naar Grundtvig paa et følgende Standpunct tilbagekalder det foregaaende, saa ligger det ikke i den beskedne Anerkjendelse af sin Feil, men i det nærværendes hovmodige Tilfredshed.

BB:48

#

I Henrich Steffens de 4 Nordmænd (jeg har desværre kun den danske Oversættelse af Reiersen) 2^d. D. p. 220 findes en Beskrivelse af en tydsk for *Fædrelandet* begejstret Helt Roland, der i enhver Henseende er ypperlig: Roland, som talte saaledes var en høi bredskuldret Mand af Middelalder. Hans Manerer havde noget Raat og Plumpt ved sig og det var øiensynligt, at han vilde paastrykke Alt, hvad han gjorde og sagde, et vist Præg af det djerve, det haandfast Retlige. Hans ikke meget betydelige Ansigt syntes mere at affectere end oprindeligiis at udtrykke en streng Alvor; thi denne tabte sig let i en næsten godmodig Snakkesalighed, af hvilken der fremstak en indre Blødhed, som skulde dækkes med mange haarde Udtryk og næsten grusomme Anskuelser. Han bar en kort sort Frakke, næsten ligesaadan som den, der en Tidlang siden efter blev baaren som et Kjendetegn paa Gammel-Tydskhed; Halsen var bar og Skjortekraven laae ud over Kjolen. Det blonde Haar var skilt ad og hang simpeltvæk ned, og korte Knevelsbarter og Fipskjæg fuldendte det gl.tydskke Udseende.« -

BB:49

#

At den Faust, der nu skulde repræsentere Tidsalderen, er væsentlig forskjellig fra den tidligere og overhovedet fra enhver anden Tids, er saa evident, at det blot behøves at erindre derom. Men hvorledes? See vi hen til Tidsalderen, da finde [vi] en Mængde Msk. der ret egl. i græsk Forstand ere *πρακτικοί*, hvilke allerede Aristoteles anviser det laveste Trin i Udvikl.: Beskjæftigede med deres Sysler med at dyrke deres Jord og som det hedder at opdrage deres Børn – d: v: s: til »confirmerede Ædere« leve de sorgsløse hen og endog ved deres Død practiserende for Verden – ved nemlig at for[r]aadne og gjøde Jorden. Hos dem vil der neppe udvikle sig noget Faustisk. Paa den anden Side staaer der en stor Mængde Msk, der enten have vendt Hovedet om for at gjøre Opdagelser i en forsvunden Tid eller fordybe sig i Naturopdagelser. Hos disse træder paa Grund af deres Travlhed det Faustiske heller ikke frem, thi for at dette skal træde frem, maa Energien først paa en eller anden Maade være lammet. – Men nu træder da endelig den Classe Mennesker frem, vi maa iagttage; det er nemlig dem, der ved Anskuelsen søge at opfatte det uendelig Mangfoldige i Naturen, i Livet, i Historien, i Anskuelsens Totalitet. Men her er ogsaa Ulykken, thi Meget er allerede oprullet for deres Blik, Meget kommer der hver Dag til; men under al denne Viden af Meget slumrer Følelsen af, hvor uendelig Lidet det er, og denne Følelse er det, der netop lammer deres Virksomhed, og nu indtræder det Faustiske som Fortvivlen over ikke at kunne omfatte hele Udviklingen i et altomfattende Totalblik, hvor tillige hver enkelt Nuance blev anerkjendt i sin fulde Værdi : sin absolute Værdi. – Men hvori er Forskjellen? Den egenlige Fausts Fortvivlelse var mere practisk. Han havde studeret; men Studierne havde ikke givet ham noget Udbytte (hvorimod den Anden af det, han har seet, dog har noget Udbytte, om end saa uendelig Lidet mod det, han ønsker. Fausts Udbytte af Viden var et Intet, fordi det overhovedet ikke var det Spørgsmaal, han søgte besvaret, men Spørgsmaalet om: hvad han selv skulde gjøre). Paa Grund af Videnskabernes daværende, langt mindre mangfoldigt udviklede Standpunct kunde han lettere tiltroe sig ved et Overblik at have overbeviist sig om deres Intethed, og formedelst Tidsalderens eiendommelige Charakter – begeistret Handling for at realisere sit Ideal – maatte Spørgsmaalet føres over paa dette Gebeet; han maatte udsone Livet med Erkjendelsen. For vor Tid maa dette Spørgsmaal langt mere træde tilbage, da den intuitive Retning – som jo naturligt, da Verden bliver ældre – her mere maa træde frem, og Spørgsmaalet altsaa bliver: hvorledes den sande Intuition kan indtræde uagtet Menneskets indskrænkede Standpunct. Men det, som driver Mennesket hen til denne Fordring af en fuldkommen sand Intuition, er Fortvivlelse over Alts Relativitet. Ved nemlig, – medens han selv bruger en temmelig stor Maalestok, (og bestyrket i Overbeviisningen herom ved idelig at maatte høre Klage over Phantasterie) – at omgaaes Folk, der bruge alle en Maalestoks mulige

uendelige Nuanceringer lige fra en Decimaltomme til Himmelbanens Diameter; lige fra dem, hvem de største verdenshistoriske Personer begeistre, og lige til dem, for hvem Præsten og Degnen ere hidtil uovertrufne og uovertræffelige Idealer; lige fra dem, der have gennemfølt og gennemlevet alle Hjertets stormfulde Bevægelser, og lige til dem, der, fordi de engang ere blevne rørte af en Gøgler, med et selvklogt Smil lade os vide, »at de have overlevet hine Børnestreger« osv .... Ved det, siger jeg, vaagner Forestillingen hos ham om, at han selv igjen bruger en altfor relativ Maalestok, og Frygten for selv at synke hen og fortabe sig i Spidsborgerlighed. Han hører Tale om en Opdagelse, der aabner Udsigter over en heel ubekjendt Verden, der maaskee vil tvinge ham til at gradere sin Maalestok endnu anderledens, gjøreog hans Helte, hans Lidelser til forsvindende Størrelser. Han seer, hvorledes de meest Begavede i Samtiden samle et lidet Udbytte sammen (speculativ concentrere ell. historisk skizzere) han har en hemmelig Frygt for at dette dog muligen ikke er netop, som de foregive, det Vigtigste; men kun det, de formaae at omfatte og favne – han længes efter en Anskuelse, der ophæver al Relativitæt og viser ham endogsaa det Ubetydeligstes absolute Værd; thi for den sande (Ϸ: gudd.) Anskuelse er Alt ligestort. At en saadan Faust nu ikke mangler Wagnere, det er vel vist og sandt. Heri ligger nu Fortvivlelsen. Hvorledes nu hele Livet slaar om for ham, viser ogsaa ham forskjellig fra den første Faust, thi medens denne ved sin handlende Retning sank ned i Sandselighed – vil denne trække sig ud af alt, glemme, om muligt, at han nogensinde har vidst Noget, vogte Køer – ell. maaskee af Videbegjerlighed flytte sig selv ind i en anden Verden.

d. 19 Mart. 37.

BB:50

I denne Henseende har Xstd. en meget beroligende Kraft i en vis Henseende ved nemlig at gjøre den højeste Grad af Relativitæt gjeldende, ved at opstille en Idee, et Ideal der er saa stort, at Alt Andet forsvinder ved Siden deraf. (den romantiske og humoristiske Side af Xstd.). Derfor er det altid langt fornøieligere at tale med en Xsten, da han har en Maalestok, der er bestemt; han har en Fylde, i Sammenligning med hvilken den uendelige Forskjel i Evner, i Stilling etc er Intet. Deraf den Holdning, der, naar den ikke udarter til Hovmod, er saa respectabel.

-

BB:51

»Skrifter, hvis Titler jeg paa forskjellige Steder er stødt paa, og som muligen kunne have Betydning for mit Studium.

Jacob Thomasius : » Disputatio de vagantibus

scholasticis«.

Rukopfs » *Geschichte des Schul- und Erziehungs Wesen im Mittelalter.*«

»Das Buch, Schimpf und Ernst genannt, welches durchläuft der Welt Handel mit viel schönen und kurzweilichen Exempeln und Gleichnissen, Parabeln und Historien« etc. Augsburg 1536. Fol. (Dies ist eine spätere Ausgabe, die aeltere ist, nach der Vorrede, vom Jahre 1519).

»Ueber Burgenbau und Burgeneinrichtung in Deutschland v. 11-14. Jahrhundert«, i v. Raumer
»Historisches Taschenbuch«, 8te Jahrgang, 1837.

»Mythengeschichte der asiatischen Welt v. J.Görres.
1ster Band: »hinterasiatische Mythen«; 2ter Band:
»vorderasiatische Mythen«; Heidelberg, 1810. – (Jeg har havt dem hjemme fra Universitets-Bibliotheket, hvor de har dem, men da G. i dette Værk altfor stærkt gik ind i det historiske Apparat, og jeg derved for meget vilde blive ført ind i en ny Verden, der blot ved den Masse af Navne kunde forstyrre, har jeg ikke videre givet mig af med den.)

»Irische Elfenmärchen«, übers. von den Gebrüdern Grimm. Leipzig, 1826. (Studenterforeningen eier den, jfr. dens Catalog S. 29).

Møller, Dr., Georg, »Denkmäler der deutschen Baukunst«, 1. und 11. Band. Zweite Auflage. Der erste Band auch unter dem Titel: »Beiträge zur Kenntniß der deutschen Baukunst des Mittelalters.« Fol. Cart. 1836«.